

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Katedra aplikované kybernetiky Přírodovědecké fakulty

**Kyberšikana, její prevence a vyšetřování;
psychologické, technické a právní aspekty problému**

Diplomová práce

Autor: Bc. David Špelda

Studijní program: N7504 – Učitelství pro střední školy

Studijní obor: NSSKIN – Učitelství pro střední školy - informatika

NSSKTV – Učitelství pro střední školy – tělesná výchova

Vedoucí práce: PhDr. Michal Musílek, Ph. D.

Zadání diplomové práce

Autor: David Špelda

Studium: P18P0692

Studijní program: N7504 Učitelství pro střední školy

Studijní obor: Učitelství pro střední školy - informatika, Učitelství pro střední školy - tělesná výchova

Název diplomové práce: **Kyberšikana, její prevence a vyšetřování; psychologické, technické a právní aspekty problému**

Název diplomové práce AJ: Cyberbullying, its Prevention and Investigation; Psychological, Technical and Law Aspects of the Problem

Anotace:

Cílem práce je komplexně zmapovat problém kyberšikany, možnosti její prevence, vhodné postupy vyšetřování, pokud k ní došlo. Problém je třeba sledovat ze tří úhlů pohledu, a to pedagogicko-psychologického, informačně technologického a právního. Na základě analýzy několika v dostupné literatuře popsanych případů kyberšikany a doporučení odborníků v uvedených oblastech by v závěru práce měla být uvedena doporučení pro výchovného poradce, koordinátora ICT a ředitele školy k prevenci kyberšikany a k jejímu vyšetřování v případě, že k ní na dané škole došlo. Výzkumná část práce by měla zjistit a zhodnotit znalosti a postoje žáků vybrané základní školy, zejména jejich představu o projevech, formách a technických prostředcích kyberšikany a možnostech prevence a řešení. Součástí práce by měly být pracovní listy pro žáky, které jim pomohou získat znalosti, návyky a postoje, jejichž dodržování vede k vyšší informační bezpečnosti a ochraně soukromí žáků, a může být významným prvkem prevence kyberšikany na dané škole.

Garantující pracoviště: Katedra aplikované kybernetiky,
Přírodovědecká fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Michal Musílek, Ph.D.

Oponent: Ing. Petr Voborník, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 31.1.2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval pod vedením PhDr. Michala Musílka, Ph. D. samostatně a že jsem v seznamu použité literatury uvedl všechny prameny, ze kterých jsem vycházel.

V Hradci Králové dne 7. 8. 2020

David Špelda

Poděkování

Tímto bych rád poděkoval vedoucímu mé diplomové práce PhDr. Michalu Musílkovi, Ph. D. za odborné rady, vedení při zpracování práce, ochotu a čas, který mi věnoval. Dále děkuji své manželce za pochopení, trpělivost a podporu.

ANOTACE:

ŠPELDA, D. *Kyberšikana, její prevence a vyšetřování; psychologické, technické a právní aspekty problému*. Hradec Králové, 2020. Diplomová práce na katedře aplikované kybernetiky Přírodovědecké fakulty Univerzity Hradec Králové. Vedoucí diplomové práce Michal Musílek. 88 s

Cílem práce je komplexně zmapovat problém kyberšikany, možnosti její prevence, vhodné postupy vyšetřování, pokud k ní došlo. Problém je třeba sledovat ze tří úhlů pohledu, a to pedagogicko-psychologického, informačně technologického a právního. Na základě analýzy několika v dostupné literatuře popsanych případů kyberšikany a doporučení odborníků v uvedených oblastech by v závěru práce měla být uvedena doporučení pro výchovného poradce, koordinátora ICT a ředitele školy k prevenci kyberšikany a k jejímu vyšetřování v případě, že k ní na dané škole došlo. Výzkumná část práce by měla zjistit a zhodnotit znalosti a postoje žáků vybrané základní školy, zejména jejich představu o projevech, formách a technických prostředcích kyberšikany a možnostech prevence a řešení. Součástí práce by měly být pracovní listy pro žáky, které jim pomohou získat znalosti, návyky a postoje, jejichž dodržování vede k vyšší informační bezpečnosti a ochraně soukromí žáků, a může být významným prvkem prevence kyberšikany na dané škole.

KLÍČOVÁ SLOVA:

kyberšikana, agresor, oběť, informační a komunikační technologie, bezpečnost, prevence

ANNOTATION

ŠPELDA, D. *Cyberbullying, its prevention and investigation; psychological, technical and law aspects of the problem*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové. Diploma Thesis.

The goal is to map the complex problem of cyberbullying, the possibilities of its prevention, appropriate testing procedures, if it occurred. The problem will be monitored from three angles. Educational-psychology, information technologies and law. Based on analysis of available literature in several reported cases of cyberbullying and the recommendations of experts in these areas, the conclusion should be the recommendations for educational consultant, ICT coordinator and principal of the school to prevent cyberbullying and its investigation in the event that it occurred at the school. Research of the work should identify and assess knowledge and attitudes of primary school pupils, especially their idea about the signs, forms and technical prostřecích cyberbullying and how to prevent and resolve. The work should be work sheets for students to help them acquire the knowledge, attitudes and habits which lead to greater compliance with information security and privacy of students, and may be an important element in preventing cyberbullying in their school.

KEY WORDS

cyberbullying, aggressor, victim, information and communications technology, safety, prevention

Obsah

Úvod	9
TEORETICKÁ ČÁST	11
1 Kyberšikana	11
1.1 Definice pojmu kyberšikana	11
1.2 Projevy a druhy kyberšikany	14
1.3 Prostředky kyberšikany	17
1.4 Srovnání s běžnou šikanou	20
2 Okolnosti vzniku kyberšikany	23
2.1 Příčiny a podmínky	23
2.2 Sociální prostředí	24
Rodinné prostředí	25
Třídní kolektiv	25
Autority (pedagogové apod.)	25
3 Účastníci kyberšikany	25
3.1 Agresor	26
3.2 Oběť	27
3.3 Okolí a pozorovatelé	28
4 Prevence kyberšikany	28
4.1 Prevence na školách	30
4.2 Preventivní projekty	34
4.3 Informovanost a detabuizování tématu (rodina, TU, ICT koordinátor)	36
4.4 Metodické a pracovní listy	37
5 Intervence vzniklé kyberšikany	41
6 Legislativní rámec	46
7 Kauzy kyberšikany	48

VÝZKUMNÁ ČÁST.....	51
1 Cíl, hypotézy a úkol výzkumu.....	51
1.1 Cíl výzkumu	51
1.2 Výzkumné otázky.....	51
1.3 Úkoly výzkumu	52
2 Metodika výzkumu.....	52
2.1 Charakteristika výzkumného souboru	52
2.2 Metody získávání dat.....	53
2.3 Metody zpracování a vyhodnocování dat.....	53
3 Výsledky.....	54
3.1 Otázky dle dotazníku:.....	54
3.2 Výzkumné otázky	67
4 Shrnutí výsledků	70
Závěr.....	72
Příloha 1: Dotazník Kyberšikana.....	74
Příloha 2: Plakáty a letáky o kyberšikaně pro žáky.....	77

Úvod

Ve své diplomové práci se zabývám fenoménem, který je ve společnosti velmi aktuální, bohužel častý a mnohdy se mu nepřikládá příliš velký důraz. Jedná se o šikanu, konkrétně její novodobou formu, která je v kontextu současné doby úzce spojená a pro mnohé až neoddělitelná s moderními technologiemi, kdy se pole působnosti agresorů často přesouvá z reality do kyberprostoru, jedná se tedy o kyberšikanu. Ve společnosti se tento způsob ubližování vyskytoval vždy jako různá forma šikany, ať už mezi dětmi (žáky) ve školách, v kolektivech zájmových aktivit, mezi kolegy na pracovištích či v domácnostech a rodinách, současná doba a rozvoj moderních a nových komunikačních technologií však nabízejí agresorům podstatně širší pole působnosti, kreativní přístupy, možnost využití audiovizuálního materiálu, umožňují velmi rychlé a dalekosáhlé šíření skrze sdílení, dokáží zajistit i vyšší anonymitu agresorů a mnoho uživatelů např. sociálních sítí si skrze odosobněné jednání tzv. za obrazovkou (bez kontaktu tváří v tvář) ke svým obětem více „dovolí“ a ztrácí cit pro to, co je morální, neuvědomuje (nebo nechce si uvědomovat) hranice a často i zkouší, kam až je možné zajít.

Testování hranic jako takové patří i do vývojového období staršího školního věku a kyberprostor a moderní technologie této věkové kategorii současné generace nabízí širokou škálu možností, proto je mezi žáky 2. stupně ZŠ (případně odpovídající ročníky víceletých gymnázií) vysoké riziko rozvoje kyberšikany. Z těchto důvodů je tato věková kategorie cílovou skupinou, na kterou se zaměřuje tato diplomová práce, včetně výzkumné části, kdy byl respondentům předložen soubor otázek mapující jejich znalost a seznámení se s kyberšikanou, její prevencí a řešením.

Práce je rozdělená do dvou základních částí – teoretické a výzkumné, v závěru navíc obsahuje přílohy.

Cílem teoretické části je komplexní zmapování fenoménu kyberšikany. Vymezuje základní pojmy, definuje kyberšikanu, její typy, způsoby a srovnání s běžnou šikanou. Dále se věnuje okolnostem vzniku kyberšikany a to jak příčinám a podmínkám, za kterých může vznikat, tak i sociálnímu prostředí, které může napomoci jak negativně při vzniku, tak i naopak pozitivně ve prospěch prevence a posílení jedinců, kteří jsou následně schopni lépe kyberšikaně čelit nebo se jí vyvarovat, případně ji ve svém okolí efektivně řešit. V práci je také kapitola věnovaná samotným aktérům kyberšikany.

Nezbytné a pro tuto práci klíčové je v tomto kontextu téma prevence, a to preventivní programy na školách, informovanost žáků a otevřená komunikace na dané téma a v neposlední řadě osobní bezpečnost jedinců. Dále je v práci uvedeno, jak je možné a potřebné kyberšikanu řešit, kde mohou oběti a pozorovatelé hledat pomoc, jaké je právní zakotvení kyberšikany a jak řeší tuto problematiku škola. Součástí jsou i doporučení pro výchovné poradce a koordinátory ICT na školách. V závěru teoretické části práce je uvedeno několik případových studií.

Ve výzkumné části práce je rozpracován kvantitativní výzkum, kdy cílem dotazníkového šetření u žáků 2. stupně základních škol je poukázat na realitu, nakolik se žáci skutečně s tímto negativním chováním – fenoménem kyberšikany – setkávají, jak jsou informováni a jaká je na školách prevence kyberšikany. Prostřednictvím odpovědí respondentů postavených na dostatečně velkém výzkumném souboru odpovídáme na výzkumné otázky a blíže popisujeme, jaká je současná situace na školách, jak žáci, rodiče a vyučující ke kyberšikaně a její prevenci a řešení přistupují. Příloha diplomové práce obsahuje předkládaný dotazník, plakáty a letáky, které mají napomoci žákům, vyučujícím i rodičům získat znalosti, návyky a postoje, jejichž dodržování vede k vyšší informační bezpečnosti a ochraně soukromí žáků a návrh pracovních a metodických listů, nápomocných k informovanosti a zajištění dostatečné prevence.

Získané poznatky mají za cíl co nejvíce zmapovat a popsat současnou situaci kyberšikany na základních školách, zároveň jsou však ve výzkumu limity (zejm. dané rozsahem a záběrem diplomové práce), které je důležité zohlednit při snaze o zobecnění výsledků na celou populaci. Pro podrobnější zkoumání by bylo vhodné na tento výzkum navázat rozšířením výzkumného souboru a komparaci v rámci republiky napříč kraji, městy vs. vesnicemi a zahrnout do zkoumání i např. sociální rozdíly.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Kyberšikana

Pro současnou generaci mladých lidí jsou informační a komunikační technologie (dále jen ICT) velmi důležité, potřebují a touží být online a ve spojení s ostatními (Černá a kol., 2013). Zároveň v kontextu doby je často i nemožné užívání ICT a pobyt online omezit, ať už z důvodu potřeby komunikačních kanálů v rámci školy (s vyučujícími, se spolužáky ohledně společných úkolů a projektů), dále z důvodu nezbytnosti vyhledávání informací pro vzdělávání (např. referáty apod.) a v neposlední řadě by mohlo omezení (či úplné zastavení) užívání některých aplikací vést až k sociálnímu vyloučení (Černá a kol., 2013). Tento prostor však dává mnoho možností k ubližování a agresivnímu chování a je z něj obtížné utéci. Ve virtuálním světě žijeme, sdílíme zde své soukromí, pohybujeme se v něm, jako v prostředí velmi známém, avšak mnoho lidí zneužívá toho, že na internetu může právě vystupovat v anonymitě. Internet je prostor, který nabízí řadu pozitiv, ale také negativ (Hulanová, 2012). „*Internet je místo, kde se mnoho lidí chová zcela jinak, než ve skutečném životě, což může mít jak pozitivní, tak i negativní důsledky.*“ (Hulanová, 2012, s. 21) Zásadní v tomto úryvku je zdůraznění možnosti anonymity nebo určitého odosobnění, které často nabízí široké pole působnosti pro potlačené potřeby nebo pocity jedince, které poté agresori v tomto pro ně bezpečném prostředí mohou zneužít a plně rozvinout, i když by v reálném světě neměli dostatek odvahy či morálky, se k tomuto útoku odhodlat.

Na problematiku kyberšikany se v této první kapitole zaměříme nejprve v rámci definování a představení základních pojmů, rozdělení, s jakými druhy a způsoby kyberšikany se nejčastěji setkáváme. Vzhledem k úzké souvislosti s běžnou šikanou, ze které kyberšikana vychází jako určitá modifikace způsobená dobou a vývojem moderních technologií, uvádíme také srovnání šikany a kyberšikany, tak, jak je uváděno v odborné literatuře.

1.1 Definice pojmu kyberšikana

Kyberšikana je poměrně nový fenomén, který řadíme do moderní doby v souvislosti s vývojem technologií a jejich užívání v čím dál ranějším věku. Pohledy odborníků na

definici kyberšikany se v drobných nuancích liší, což je dané právě rychlostí vývoje, kdy vznikají moderní technologie rychleji, než jsme je schopni na odborném poli zkoumat.

Termín „kyberšikana“ je převzat z anglického pojmu „cyberbullying“. V českém jazyce se kromě zmíněného pojmu kyberšikana setkáváme také s pojmy kybernetická agrese, kybernetická šikana, počítačová šikana, šikana online nebo digitální šikana (Vašutová, 2010; Kopecký, Szotkowski, 2019). V této práci budeme užívat zejména pojem „kyberšikana“.

V odborné literatuře na téma kyberšikany je často citována a užívána definice autorů Priceová a Dalglish (2010, s. 51): *„Kyberšikana je kolektivní označení forem šikany prostřednictvím elektronických médií, jako je internet a mobilní telefony, které slouží k agresivnímu a záměrnému poškození uživatele těchto médií. Stejně jako tradiční šikana zahrnuje i kyberšikana opakované chování a nepoměr sil mezi agresorem a obětí.“*

Černá a kol. (2013, s. 9) hned v úvodu své publikace o kyberšikaně definují tento pojem jako *„záměrné agresivní chování, které je prováděno buď jednotlivcem, nebo skupinou prostřednictvím elektronických médií vůči člověku, jenž se v danou chvíli nemůže vůči útokům bránit. Přičemž kyberšikana může být ve svých dopadech stejně závažná, ne-li závažnější než tradiční (školní) šikana.“*

Pro doplnění a určitou pestrost definic lze ještě uvést Martínka (2015), který kyberšikanu popisuje jako způsob zneužití informačních a komunikačních technologií k činnostem, které si dávají za cíl někoho záměrně vyvést z rovnováhy. Obdobně definuje kyberšikanu také Kožíšek (2016, s. 62) jako *„jakékoliv chování, jehož záměr je vyvést z rovnováhy, ublížit, zastrašit nebo jinak ohrozit oběť za pomoci informačních technologií (zejména pak internetu nebo mobilního telefonu).“* Tito autoři zdůrazňují snahu agresora ublížit prostřednictvím ICT.

Za nejužitečnější a všezahrnující považují definici autorů Kopeckého a Krejčí, kterou uvádějí ve své příručce pro učitele o nebezpečí na internetu (2010): *„Termínem kyberšikana označujeme nebezpečné komunikační jevy realizované prostřednictvím informačních a komunikačních technologií (např. pomocí mobilních telefonů nebo služeb v rámci internetu), jež mají za následek ublížení nebo jiné poškození oběti.“* Zmíněný autor (doc. Mgr. Kamil Kopecký, Ph. D.) se aktuálně této problematice u nás v ČR velmi

intenzivně věnuje, realizuje rozsáhlé výzkumy, publikuje studie jak pro odbornou, tak i pro laickou veřejnost. Kopeckého proto budeme v této práci ještě několikrát zmiňovat, a to i ve výzkumné části, kdy porovnáme výsledky našeho výzkumu s publikovanými zjištěními tohoto výzkumníka.

Základní znaky kyberšikany uvádí v bodech Černá a kol. (2013, s. 21) tyto:

- *děje se prostřednictvím elektronických médií,*

Pokud se děje „offline“, nejedná se o kyberšikanu (ale o běžnou šikanu).

- *opakovanost,*

Nemusí být způsobována agresorem, ale i těmi, co přihlížejí. Specifikum kyberprostoru je i to, že se mohou např. na Facebooku neustále objevovat nové komentáře, obsah může být několikrát přehrávaný, zobrazovaný, dokonce sdílený většímu počtu lidí, přeposílaný a to vše lze považovat za opakování a je to komplikovanější, než u běžné šikany.

- *záměrnost agresivního aktu ze strany útočníka,*
- *mocenská nerovnováha,*

Tento nepoměr moci mezi agresorem a obětí není vždy nutně vyjádřen fyzickou převahou (jako u běžné šikany), ale spíše tím, že agresorovi nelze zamezit přístupu k oběti (v online prostředí) – např. může si založit nový účet, vystupovat pod jiným jménem apod. Zároveň právě samotná možnost anonymity agresora vytváří mocenskou nerovnováhu už ze své podstaty – pokud neznáme útočníka, obtížněji se můžeme bránit.

- *oběť vnímá toto jednání jako nepříjemné, ubližující,*

Pokud se tedy jedná spíše o „škádlení“ nebo i o agresivní čin, který ale jeho příjemce tak nepociťuje, nenazýváme toto jednání kyberšikanou.

Pokud nejsou výše zmíněné znaky naplněny, může se jednat o tzv. **online obtěžování**, které je důležité od kyberšikany odlišit. Jsou to např. situace, kdy člověk obdrží spamy, příp. i maily obsahující počítačový virus, dále pokud jde o jednorázový útok (nadávky na chatu apod., které se ale neopakují, pokud agresivita a poškození

druhého nebylo záměrné a nebo právě výše uvedené – pokud oběť nevnímá jednání jako zraňující a nepříjemné (Černá a kol., 2013). Zároveň je nutné nebrat i zdánlivě nevinné pošťuchování na lehkou váhu, protože hranice mezi (kyber)škádlením a (kyber)šikanou může být mnohdy neostrá. Dokud je ze strany adresáta chování vnímáno jako legrace a hra a zúčastnění si vzájemně dávají zpětnou vazbu, jedná se o žádoucí jev i v kontextu testování různých typů komunikace a dalším pozitivním dopadům (Kolář, 2001). Když však je překročena hranice a jednání je jedné straně nepříjemné, vnímáno až jako ponižující a nelze se opakovanému útočení bránit, klasifikujeme to jako šikanu (Černá a kol., 2013).

1.2 Projevy a druhy kyberšikany

Kyberšikana má mnoho podob (druhů, typů), které vycházejí jednak z běžné šikany s přesunutím do virtuálního prostředí a posílené využitím ICT a jednak nové formy vznikající často spontánně s novými možnostmi moderních technologií a vynalézavostí agresorů. V současné době výrazně narůstá riziko zneužití charakteristik virtuálního prostředí ke kyberšikaně, zejm. výše zmiňovaná anonymita, mocenská nerovnováha, rychlost šíření/sdílení citlivého až intimního obsahu atd. Nárůst chápeme v kontextu rozmanitosti internetového prostředí, které nabízí stále více možností sdílení, komunikace, je snadné neuvědomit si dalekosáhlost našich činů/sdílených příspěvků či komentářů a zároveň je zde zásadní čím dál širší užívání moderních technologií mladší generací (často bez kontroly rodičů), kteří často ani nejsou schopni dohlédnout důsledky svého chování na internetu, což je vzhledem k věku pochopitelné.

Nejčastější projevy kyberšikany

V odborné literatuře zabývající se touto problematikou můžeme nalézt mírně se lišící výčty jednotlivých forem, druhů či projevů kyberšikany, uvádíme zde proto ty nejčastější z nich (dle Černá a kol., 2013; Vašutová, 2010; Kolář, 2011; Kopecký, Krejčí, 2010; Rogers, 2011):

- **Ponižování a pomlouvání (Denigration)**

Odehrává se nejčastěji v rámci sociálních sítí nebo blogů (Kopecký, Krejčí, 2010), jedná se o záměrně uváděné nepravdivé informace s cílem zesměšnit nebo sociálně poškodit oběť. Podoba může být různá, nejčastěji verbální, grafická nebo zvuková.

Obsah je hanlivý, urážlivý, nepravdivý či zesměšňující (Vašutová, 2010). Takovému ponížení je těžké se bránit, v kyberprostoru je zvláště nebezpečná extrémní rychlost šíření informace a modifikace, ke které během šíření dochází často mnohem rychleji a intenzivněji, než by se odehrávalo v offline světě (Černá a kol., 2013).

- **Krádež identity (Impersonation) a krádež hesla**

Při tzv. impersonaci dochází k vydávání se agresorem za osobnost oběti, dochází k tomu např. vytvořením falešného profilu, využití podobné přezdívky v chatu apod. a pod identitou oběti může agresor komunikovat s přáteli a výrazně narušit sociální vztahy (Černá a kol., 2013).

Agresor však může svůj útok vystupňovat tím, že se na účet oběti přímo přihlásí (krádeží hesla) a pod jeho profilem např. zveřejňuje nepravdivé informace či nevhodný obsah, rozesílá zprávy a úmyslně poškozují oběť, za kterou se vydává. Podle autorů výzkumu o bezpečí na internetu je tento projev virtuální šikany jedním z nejoblíbenějších – krádež identity nebo přístupových hesel do cizího elektronického účtu (Szołkowski, Kopecký, Krejčí, 2013).

- **Publikování ponižujících záznamů nebo fotografií, happy slapping**

Dochází ke zveřejňování ponižujícího či urážlivého obsahu, který může agresor opatřit několika způsoby: oběť jej sama agresorovi poskytne, nebo mu je obsah zcizen např. z telefonu nebo počítače, nebo se může jednat i o zfalšovaný a nově vytvořený materiál (Szołkowski, Kopecký, Krejčí, 2013), např. fotomontáž nebo upravené či sestříhané video, což dnes dovede mnoho dospívajících v pár minutách ze svého mobilního telefonu.

K pořizování ponižujícího materiálu také patří situace, kdy útočník vyprovokuje (psychicky nebo fyzicky) oběť a následně si situaci vyfotí nebo natočí a poté zveřejní s cílem vystavit oběť posměchu. Obětí psychické provokace se často stávají vyučující (Szołkowski, Kopecký, Krejčí, 2013). Typickým příkladem fyzické provokace je tzv. **happy slapping**, kdy se jedná o fyzický útok na nic netušící oběť a zaznamenání její reakce. Český ekvivalent tohoto jevu zatím není zaveden, ale v překladu se jedná v podstatě o „zřakování“. Ponižující videa mohou obsahovat jak násilné chování na hranici zákona, tak i např. svlékání oběti apod. (Černá a kol., 2013).

- **Obtěžování (Harassment)**

Tento způsob obtěžování (někdy v češtině označován jako kyberharašení, např. v literatuře autorů Černé a kol., 2013) zahrnuje opakované posílání nevyžádaných, urážlivých či útočných zpráv (Rogers, 2011). Patří sem i opakované prozvánění či volání, čímž se snaží útočník oběť vyvést z míry a tím „otravovat“ (Kopecký, Krejčí, 2010).

- **Vyloučení z virtuální komunity (Exclusion)**

V této formě kyberagrese je jedinec vyloučen či nezařazen do skupiny, kam by chtěl patřit. Ačkoli postrádá přímý prvek agrese, bývá pro oběť velmi bolestná, protože způsobuje frustraci z nenaplnění potřeby někam patřit, být součástí, což je jedna ze základních potřeb mladých lidí (Černá a kol., 2013).

- **Prozrazení cizích tajemství s cílem poškodit oběť (Outing)**

Agresor má k dispozici citlivý či zraňující materiál, který zneužívá k poškození oběti. Může se jednat např. o důvěrné informace nebo intimní fotografie, které útočník od oběti buď vyláká, nebo je oběť sama poskytne, např. dříve, pokud spolu útočník a oběť přátelili nebo měli vztah. Tyto materiály zároveň mohou být dále zneužity k sociálně-patologickému jednání, např. vydírání nebo manipulaci (Kopecký, Krejčí, 2010).

- **Provokování a napadání v online komunikaci, Flaming**

Jedná se o urážející a nepřátelské komunikování v rámci např. chatu či komentářů mezi uživateli vyjadřujících se k aktuálním problémům světa (např. politice, sportu, náboženství apod.). Cílem takového útoku je naštvat či vyprovokovat ostatní k podobnému způsobu komunikace. Uživatelé vyvolávající tyto spory jsou označováni jako „internetoví trollové“ (Sztokowski, Kopecký, Krejčí, 2013).

Pojem **flaming** (z ang. flame = plamen) označuje prudkou hádku, využívání agresivního útočného jazyka. Může proběhnout mezi dvěma nebo i více uživateli ve virtuálním prostředí, kromě nadávek může docházet i k urážení a vyhrožování. Charakteristiky kyberšikany však nabývá při naplnění výše uvedených znaků

kyberšikany, oběť tedy musí vnímat jednání jako ubližující a agresor má jasný záměr oběť poškodit (Černá a kol., 2013).

Mezi formy kyberšikany také řadíme dělení jako u běžné šikany. Těmto formám se více věnujeme v další kapitole ve srovnání s běžnou šikanou. Jedná se o rozdělení na kyberšikanu:

- **přímou (verbální, neverbální a fyzickou),**
- **nepřímou (verbální, sociální + v zastoupení).**

Dále mezi formy kyberšikany řadíme i formy tradiční psychické šikany posílené využitím ICT (Kopecký, Krejčí, 2010):

- **dehonestování (ponižování, nadávání, urážení),**
- **vyhrožování a zastrasování,**
- **vydírání,**
- **očerňování (pomlouvání).**

1.3 Prostředky kyberšikany

Agresor k útokům na oběť využívá různé prostředky, neboli „zbraně“, kterými se snaží obtěžovat, vyhrožovat, zahanbit, ponížít či poškodit oběť. Těchto prostředků, nebo také kanálů či způsobů šíření kyberšikany, neustále přibývá, média a moderní technologie se vyvíjejí, nabízí více možností k útokům a agresori jsou vynalézavější. Zároveň oběti nabízejí více zranitelných míst – např. ve srovnání s 90. lety 20. stol. mohl kyberútok probíhat ve většině případů přes SMS zprávy, volání či email, kde nebylo až tak obtížné útočníka zablokovat a nehrozilo riziko tak rychlého šíření mezi další lidi. Aktuálně mají děti účty hned na několika sociálních sítích, vždy okamžitě po ruce fotoaparát v mobilu, kam někdy i pouze ze zvědavosti z nebo nudy pořizují materiál s velmi soukromým obsahem a vzhledem k tomu, že jsou zvyklí se ve virtuálním prostředí pohybovat (až několik hodin) denně, ztrácí tak vnímavost a sebezáchovu vůči tomu, komu a jaký obsah poskytnou a jak může být velice snadno tento obsah zneužit.

Kanály pro šíření kyberšikany uvádějí autoři ve svých publikacích následující, konkrétní příklady se však velice rychle mění, např. komunikační kanál ICQ byl hojně využíván před cca 10 lety, dnes je pro většinu mladých neznámým pojmem, ale naopak objevují dnes a denně další a další aplikace a kanály, kde si velmi pohotově zakládají účty, nahrávají fotografie a chatují a sdílejí se s ostatními.

Média (kanály) šíření kyberšikany (Černá a kol., 2013; Rogers, 2011):

- **Sociální sítě**

Social Networking Sites (SNS) jsou webové služby, kde si uživatelé vytvářejí vlastní profil, přáteli se s dalšími uživateli, nahrávají a sdílejí fotky, videa a jiné materiály. Nejvýznamnějším atributem je kontakt s ostatními v reálném čase, komunikace a sledování toho, co dělají (Černá a kol., 2013).

V aktuálním výzkumu z r. 2019 uvádějí jeho autoři Kopecký a Szotkowski nejčastěji využívané uživateli ve věku 8 – 17 let tyto sociální sítě: Facebook (72%), Facebook Messenger (69%), Instagram (69%), E-mail (66%), SMS/MMS (63%), WhatsApp Messenger (40%), Snapchat (32%) a TikTok (29%). Mezi hojně využívané online nástroje patří také YouTube, který lze označit za sociální síť (je možné vytvořit uživatelský účet a splnit tak kritéria sociální sítě), ale zároveň je u mnoho uživatelů využíván bez přihlášení k častému, ale pouhému sledování videí.

- **Online interaktivní hry**

Hráči mezi sebou mohou komunikovat většinou prostřednictvím chatu nebo živého hovoru (i za použití webkamery). Může docházet k napadání, obtěžování a urážení, zároveň je tento prostor častým dějištěm výše zmíněného vyloučení, jako formy kyberšikany, způsobující frustraci oběti.

- **Webové stránky**

Mezi nejznámější a patrně nejvíce využívanou webovou stránku v tomto směru patří YouTube, kam mohou být kromě videí např. happy slappingu umístěna i videa upravená či falešná. Agresor může s cílem poškodit oběť zveřejnit na YouTube video např. ze školního projektu nebo sloužící pro jiné více či méně soukromé účely a dalším nekontrolovatelným šířením, příp. dalšími úpravami a sestřihy, se může dostat

zraňující materiál poměrně rychle do celého světa jako „vtipné video“ (Černá a kol., 2013).

- **Instant messaging (IM) a zprávy (SMS, MMS)**

Skrze IM (programy umožňující komunikovat v reálném čase, např. Facebook Messenger, WhatsApp Messenger atp.) může kyberšikana probíhat zasíláním ubližujících zpráv, ukradením identity nebo hesla, zahlcováním, pronásledováním atp.

- **Blogy**

Na blogu autora (agresora) se může bez jakékoli vnější kontroly objevit obsah útočící na oběť, ať už ve formě článku nebo fotografií, mohou zde být uveřejněny soukromé a citlivé informace a poté např. skrze sdílení na sociálních sítích se dostanou velmi rychle a snadno mezi další lidi.

- **Elektronická pošta (e-mail)**

Využívání e-mailu pro kyberšikana je snadno zneužitelné pro nenáročnou anonymitu majitele účtu agresora, který poté dál šíří zraňující či ponižující informace. Zároveň lze tento kanál využít ke kyberútoku např. ukradením hesla a následným přihlášením na stránky se sexuálně explicitním obsahem nebo na různé stránky obchodní (Černá a kol., 2013).

- **Chatovací místnosti**

V tomto prostředí často dochází k pomlouvání, vyloučení nebo k flamingu. Je možné se vydávat za někoho jiného, vymáhat informace o oběti nebo je o ní šířit.

- **Internetové ankety, dotazníky**

Jedná se o ankety nebo dotazníky, které zejm. na sociálních sítích uživatelé během pár kliknutí vytvoří a nemusí mít ani primární úmysl zranit. Důsledek však může být velmi ubližující, např. „známkování fyzického vzhledu“, otázky typu „kdo by se vyspal s XY“ apod. (Černá a kol., 2013).

1.4 Srovnání s běžnou šikanou

Šikanu ve školním prostředí definuje Martínek (2009, s. 109) tak, že „*jeden nebo více žáků úmyslně a většinou opakovaně týrá spolužáka nebo spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci*“.

Mnohými autory je nejčastěji uváděná specifikace (běžné) šikany od předního odborníka zabývajícího se touto problematikou - Dana Olweuse (In Černá a kol., 2013) a sestává ze tří hlavních kritérií:

1. jde o úmyslné agresivní jednání;
2. toto jednání je opakované;
3. mezi obětí a agresorem existuje mocenská nerovnováha – oběť se nemůže snadno bránit. V případě tradiční (školní) šikany je agresor obvykle fyzicky zdatnější nebo starší či má jinou výhodu v podobě pozice ve skupině apod. (Černá a kol., 2013, s. 19-20)

Již z těchto krátkých úryvků vyplývá, že jsou šikana a kyberšikana velice úzce spojeny, mají mnoho společných znaků, týkají se sociálních vztahů a mají jednoznačný cíl – ublížit oběti. Existují však rozdíly, které mezi těmito typy šikany jsou a vycházejí zejména z rozdělení tzv. dvou světů, ve kterých se odehrávají a které mají svá specifika – běžná (tradiční) šikana probíhá ve světě reálném vs. kyberšikana ve světě virtuálním. „*Tradiční šikana a kyberšikana mají společné to, že v obou jde o vztahy mezi lidmi, obě formy jsou nežádoucí, perzistentní a zraňující. Obě formy šikanování jsou považovány za problém, který je nutno řešit.*“ (Vašutová a kol., 2010, s. 78)

Rozdíly mezi šikanou a kyberšikanou velmi přehledně zobrazuje tabulka od autorky Černé (2013, s. 23), kterou pro úplnost a přehlednost doplňujeme o poznatky rozdílu od dalších autorů (Szotkowski, Kopecký, Krejčí, 2013):

Tradiční (školní) šikana	Kyberšikana
Rysy	
Úmyslné agresivní chování vnímané jako ubližující.	Úmyslné agresivní chování vnímané jako ubližující.
Opakování – agresor opakovaně napadá oběť v průběhu času (jednorázový akt agrese není šikanou).	Opakování se děje i díky veřejné povaze internetu – každé zhlédnutí urážlivého obsahu, přeposlání e-mailu či přidání komentáře je opakováním. Agresor tak může jediným aktem spustit kyberšikanu trvající delší čas.
Mocenská nerovnováha – oběť se silnějším agresorovi nedokáže bránit. Rozhoduje často fyzická síla či počet agresorů.	Mocenská nerovnováha – oběť nedokáže obtěžování technologicky zabránit, agresor se může schovat za anonymitu internetu. Nerozhoduje fyzická síla, znalosti technologií mohou být výhodou.
Přímá forma šikany / kyberšikany	
Fyzická (např. bití, poškozování majetku, krádeže věcí).	Fyzická (např. úmyslné pořizování intimních či jiných fotografií či videí oběti a jejich umístování na internet).
Verbální (např. nadávky, urážení).	Verbální (např. urážlivé, výhrušné e-maily či SMS).
Neverbální (např. obscénní gesta).	Neverbální (např. posílání výhrušných nebo obscénních obrázků).
Nepřímá forma šikany / kyberšikany	
Sociální (např. vylučování někoho ze skupiny).	Sociální (např. vylučování někoho z online skupiny).
Verbální (např. šíření pomluv).	Verbální (např. zveřejnění soukromé konverzace či informací, šíření pomluv na internetu).
	Podvádění vydáváním se za někoho jiného, falešné nahlášení závadného obsahu/chování.

Místo a čas útoku	
Lze předpokládat (ve škole, na hřišti apod.).	Vždy při připojení online, není se jak schovat.
Útočník	
Konkrétní osoba.	Může být anonymní, pod přezdívkou, jinou identitou (jiný věk, pohlaví, fyzické dispozice atd.)
Sekundární útočníci (diváci a šířitelé)	
Diváci jsou „pouze“ ti, kdo v danou chvíli šikaně fyzicky přihlížejí.	Množství diváků může být nepoměrně vyšší – každý, kdo má přístup k internetu. Plus zahrnuje i tzv. šířitele kyberšikany (sdílení, rozposílání, často i nevědomé přeposlání odkazu). – Oběť mohou ve výsledku poškodit mnohem více, než primární útočník, proto se stávají sekundárními útočníky.
Oběť	
Nelze definovat přesné charakteristiky, ale určité rysy a aspekty mohou být snazším terčem.	Jsou zcela potlačeny aspekty věku, pohlaví, fyzické síly, postavení v sociální skupině apod.
Útok a jeho dopad na oběť	
Dochází k osobnímu kontaktu útočníka s obětí.	Nedochází k osobnímu kontaktu útočníka s obětí, oběť si může např. i náhodně vytipovat.
Útočník vidí zpětnou vazbu, přímý kontakt rezonuje s útočnickovou sociální zodpovědností a hranicemi v chování.	Útočník nemá zpětnou vazbu, nevidí reakci oběti – umožňuje mu rozvíjet agresivní a impulsivní chování a ztrácí zábrany. Snižuje se sociální zodpovědnost a usnadňuje agresivní jednání.
Na vyslovenou nadávku nebo pomluvu lze v reálném světě rychleji zapomenout.	Diskriminující materiály zůstávají uloženy a snadno se znovu aktivují (sdílením, komentováním apod.), jsou dostupné komukoli a kdykoli.

2 Okolnosti vzniku kyberšikany

Okolnosti, za kterých kyberšikana vzniká, mohou být velmi různorodé. Dle obsahu kapitoly níže o útočnicích a obětech lze vytipovat typy žáků náchylnějších ke kyberšikaně, avšak zejména obětí se může stát kdokoli, kdo se ocitne v hledáčku útočníka a neumí, nedokáže, nebo třeba ani neví, že se má bránit. Stejně tak okolnosti mohou být někdy zřetelné (oběť něčím vyčnívá, vybízí k posměchu, neprozřetelně sdílí soukromý obsah apod.), nebo velmi nenápadné (např. častým případem je sdílení fotek druhé osoby po ukončení vztahu – rozchodu).

2.1 Příčiny a podmínky

Dle autorů publikace zaměřené přímo na fenomén kyberšikany Černé a kol. (2013) toho o konkrétních motivech dětí a dospívajících k zapojení do kyberšikany příliš nevíme. Přitom motiv a pohnutka jsou zásadní k určení efektivního postupu a řešení tohoto rizikového chování.

Časté odpovědi agresorů tradiční šikany na otázku, proč šikanují, a jejich pohnutky i na základě dalších zahraničních výzkumů Černá a kol. (2013) shrnuje:

- oběť podle útočníků agresí vyvolala,
- zasloužila si ji,
- fyzický vzhled oběti,
- odplata – oběti tradiční (školní) šikany hledají způsob, jak agresorovi útok vrátit a online prostředí nabízí potřebnou anonymitu a „sílu“ (Hinduja, Patchin, 2009),
- bráno pouze jako žert, legrace,
- snaha o získání pozornosti druhých, cítit se sám lépe,
- mít možnost být někdo jiný – oddělit se od svého skutečného já, cítit se anonymně a nedotknutelně (Suler, 2004).

Podmínky pro kyberšikanu se nemusí nijak lišit od běžného fungování ostatních na internetu, ale jak je uváděno na většině propagačních materiálů, posterech a příručkách týkajících se kyberšikany (e-bezpeci.cz, minimalizacesikany.cz apod., viz níže), je velmi důležité ostražitě a bezpečné chování v kyberprostoru, ochrana soukromí a uvědomování si dosahu a životnosti všeho sdíleného a posílaného. S ostražitostí souvisí i opatrnost

v důvěřivosti, protože nikdy nevíme, kdo (a kdo všechno) na druhém konci spojení je, jak se skutečně tváří, reaguje a příp. s kým dalším téma probírá. Byť je riziko falešného chování i v živém rozhovoru (tzv. offline), tak v kyberprostoru se podstatně snáz taková scéna ze strany útočníka sehraje a nevyžaduje téměř žádné dovednosti, zároveň je téměř nerozpoznatelná.

Důležitým pojmem v souvislosti s riziky internetu je tzv. **disinhibiční efekt**. Online disinhibice znamená zmírnění až ztrátu zábrán v komunikaci ve srovnání s chováním offline. Suler (2004) rozlišuje disinhibici neškodnou (benign), která umožňuje lépe porozumět sobě sama, chováme se tak, jak bychom chtěli, ale offline se neodvážili, a disinhibici otravnou, nepříjemnou (toxic), která zahrnuje hrubé jednání, agresi, výhrůžky apod. Tato druhá (toxická) online disinhibice je v odborné literatuře vždy spojována s agresí vedoucí ke kyberšikaně. Pro vysvětlení disinhibovaného chování na internetu Suler (2004) popisuje a rozebírá 6 faktorů disinhibičního efektu. Jsou jimi:

- disociační anonymita – schovávání se za přezdívku, libovolné projevení názorů,
- neviditelnost – skrytá mimika, výrazy, řeč těla, nahrazování smajlíky nebo zkratkami,
- asynchronicita – nesoučasnost v komunikaci, promyšlení odpovědi,
- solipsistická introjekce – vytváření si obrázku o druhém na základě dostupných informací, ale i na základě vlastní fantazie, vede ke zkreslení výsledné představy podle mě,
- disociační imaginace – odproštění se od zodpovědnosti, užívání virtuálního „Já“, které vypnutím počítače končí, je to pouze hra,
- minimalizace autority – smývání společenských rolí.

Na vznik kyberšikany má také vliv sociální role a pozice účastníků, důležité jsou i skupinové normy, struktura a procesy ve skupinách vrstevníků (Salmivalli, 2010).

2.2 Sociální prostředí

Velmi stěžejní roli v okolnostech vzniku kyberšikany hraje sociální (offline) prostředí, ve kterém děti vyrůstají a fungují.

Rodinné prostředí

To, v jakém rodinném prostředí dítě vyrůstá, jej formuje, dává příklad a učí, jak se chovat i v jiném prostředí a v sociálním kontaktu s ostatními. Ne vždy to je však kopie toho, co vidíme v rodině dítěte, a některé vzorce chování nemusí být na první pohled srozumitelné. Podle Martínka (2015) se agresorem častěji stává dítě, které:

- vyrůstá v prostředí, kde rodiče tvrdě trestají a jsou tolerantní k agresivnímu jednání,
- vyrůstá v dysfunkční rodině nebo čelí akutní krizi (např. rozvod rodičů),
- je v rodině veden, aby se nekompromisně prosazoval,
- má zcela nekritickou a protěžující výchovu.

Třídní kolektiv

Třídní kolektiv má v rukou velkou moc v souvislosti s korigováním chování skupin i jednotlivců. Na vzájemných vztazích a sociálních skupinách záleží, zda počínající (kyber)šikanu kolektiv umocní, zmírní či dokonce zastaví. Zastání spolužáků, nahlášení (oznámení) problému nebo samotné povědomí o tom, co je kyberšikana a proč je špatná může mít zásadní dopad na eskalaci chování či naopak na včasné (vy)řešení.

Autority (pedagogové apod.)

Obdobně jako třídní kolektiv i autority (zejm. pedagogové) mají výrazný vliv na rozsah a důsledky kyberšikany mezi žáky. Třídní vyučující svým přístupem a vztahem se třídou získává důvěru žáků, aby s ním případnou šikanu včas řešili, měl by být sám dostatečně edukovaný a vzdělávat žáky v této oblasti a zároveň by měl vědět, kam se v případě problému obrátit a s kým kyberšikanu řešit.

3 Účastníci kyberšikany

V této kapitole se budeme věnovat účastníkům kyberšikany, kterými kromě agresora a oběti jsou také pozorovatelné, např. spolužáci, kamarádi, rodina apod. Důležité je, což zmiňuje i Černá (a kol., 2013), že konkrétní charakteristiky v popisu aktérů kyberšikany nepředurčují k tomu, být útočník nebo oběť, ale mohou s tím souviset. Šikana je

skupinový fenomén, do kterého se promítají vztahy a normy v dané skupině, proto je důležité kromě charakteristik sledovat i celkově sociální okolí.

3.1 Agresor

„Pachatelé kyberšikany tvoří heterogenní skupinu, ve které nalezneme dívky i chlapce, osoby s nízkým i vysokým sociálním statutem, děti s nižším i vyšším sebevědomím a různými kognitivními schopnostmi.“ (Kopecký a kol., 2015) Útočníkem tedy může být prakticky každý, kdo má přístup k internetu a potřebné znalosti k práci s komunikačními technologiemi. V nejnovější výzkumné zprávě Kopeckého a Szotkowského (2019) zaměřené na české děti v kybersvětě jsou uvedena přesná čísla a procenta, kdo byl podle dotazovaných dětí nejčastěji agresor kyberšikany. Od více než 27 000 respondentů ve věku 7-17 let vyšly tyto odpovědi:

Kdo byl útočník/původce útoku?

- dle vztahu k dítěti

Spolužák ze stejné třídy.	29,40%
Bývalý kamarád.	16,40%
Žák z jiné školy.	14,43%
Spolužák z jiné třídy (ale stejné školy).	12,66%
Člověk, kterého znám pouze z internetu.	11,75%
Neznámý člověk.	8,72%
Bývalý/á přítel/přítelkyně, se kterým/kterou jsem chodil/-a.	6,08%

- dle pohlaví

Chlapec (jednotlivec)	34,68%
Dívka (jednotlivec)	21,49%
Pohlaví neznámé (pachatele se nepodařilo identifikovat)	21,06%

Smíšená skupina (chlapci i dívky)	11,25%
-----------------------------------	--------

(Kopecký, Szotkowski, 2019, s. 24-25)

Podle Martínka (2015) můžeme vymezit následující typy agresorů podle chování:

- pomstychtivý andílek
  - sám se jako agresor nevnímá, chce sám zjednat spravedlnost,
- bažící po moci
  - ukazuje svoji autoritu, sílu a moc, chce ovládat pomocí strachu, potřebuje publikum,
- „sprostý holky“
  - vyhledávání zábavy z nudy, ubližuje ostatním, oběť si cíleně vytipuje,
- neúmyslný kyberagresor
  - hraje si na „tvrďáka“, vše je pro něj legrace, neuvědomuje si, že ubližuje.

3.2 Oběť

Obětí klasické šikany se mohou velmi často stát děti v kolektivu nepopulární a odmítané (Kolář, 2001). Vliv mohou mít podle Ševčíkové a kol. (2014) osobnostní charakteristiky potenciální oběti (plachost, nejistota, úzkostnost, stydlivost) a její fyzické atributy (nižší atraktivita, výrazné rysy – barva vlasů, pleti, styl oblékání, atp.)

K výše uvedeným se u kyberšikany přidává další typ a to agresor, který se stává obětí – oběť se buď sama mstí, nebo se vůči jeho agresivnímu chování postaví na internetu další lidé. Dalším typem oběti u kyberšikany oproti klasické šikaně (viz výše) může být právě ten, kdo nijak nevybočuje a má třeba i dobré postavení ve skupině, ale na internetu je zranitelný a skrze zneužití citlivých údajů a fotografií se stane snadným terčem (Ševčíková a kol., 2014).

Podle Kopeckého (2016) je dle dostupných výzkumů a studií patrné, že kyberprostor fyzické, psychické a sociální rozdíly stírá. Není proto pravidlem, že útočník v běžné šikaně je zároveň agresorem kyberšikany, jak se předpokládalo v dřívějších studiích.

„Obecně pro oběti kyberšikany platí, že tráví větší množství času na internetu, více používají sociální sítě a instant messengery, zveřejňují o sobě mnoho osobních údajů. To však neznamená, že by se ti, kteří tráví hodně času na internetu, automaticky stávali oběťmi kyberšikany.“ (Kopecký, 2016, s. 79)

Z výzkumů dle Kopeckého a Krejčí (2010) vyplývá, že se oběti tradiční šikany stávají i oběťmi kyberšikany, která je navíc ještě intenzivnější. Výzkumy dále uvádějí, že oběti kyberšikany se častěji stávají ti, co tráví více času na internetu, mají nižší povědomí o rizicích spojených se zneužitím ICT a chovají se méně opatrně.

3.3 Okolí a pozorovatelé

Přihlízející jsou významnou skupinou aktérů kyberšikany a podle Černé a kol. (2013) je jejich zapojení a reakce (vzhledem k sociálnímu charakteru šikany) často určující pro další směřování a vývoj. Kopecký a Krejčí (2010) toto „okolí“ pojmenovávají jako „sekundární útočníci (diváci a šířitelé)“, jejichž počet může být u kyberšikany nepoměrně větší než u klasické šikany. Diváky se tedy mohou stát prakticky všichni z celého světa, kdo mají přístup k internetu. Šířitelé jsou ti, kdo rozesílají informace dále, ať už sdílením, posíláním fotografií nebo odkazu ve zprávách, či samotným komentováním nebo „lajkováním“, které na Facebooku znásobuje dosah příspěvku dalším uživatelům a tím tak více poškozuje oběť (Kopecký, Krejčí, 2010).

4 Prevence kyberšikany

V úvodu kapitoly se seznámíme s pojmem „**netiketa**“, který pochází z anglického „net“ (sít', zkratka pro internet) a ze slova etiketa. Jsou to pravidla a zásady bezpečného chování na internetu, tj. etiketa na internetu. Pravidla netikety by měli znát nejen žáci na školách, ale zejména všichni uživatelé internetu (Eckertová, Dočekal, 2013). Mezi tato pravidla netikety patří dle Eckertové a Dočekala (2013) např.: nešířit žádné osobní informace a fotografie jiných osob, nešířit lživé informace, vyhýbat se vulgaritě, agresivitě a útokům na druhé, respektovat druhé a jejich soukromí.

Žák, respektive každý uživatel internetu, by měl dodržovat pravidla, díky kterým může sám předejít nebezpečí, které na internetu hrozí a posílit tak osobní bezpečnost. V bodech tato pravidla shrnuje Jurková (2010, s. 8):

1. *„Respektuj ostatní uživatele.*
2. *Nečtiň druhým to, co nechceš, aby činili tobě.*
3. *Nezapomeňte: opatrný internetový surfař je inteligentní surfař.*
4. *Neposílejte nikomu, koho neznáte, svou fotografii a už vůbec ne intimní, nesdělujte mu svůj věk.*
5. *Dobře si rozmyslete, co posíláte a komu.*
6. *Udržujte hesla k emailu i jinam v tajnosti, nesdělujte je ani kamarádovi.*
7. *Nedávejte nikomu své osobní údaje, adresu ani telefon.*
8. *Nevíte, kdo se skrývá za monitorem.*
9. *Nevěřte žádné informaci, kterou na internetu získáte.*
10. *Seznamte se s pravidly chatu či diskuse, ať víte, co je zakázáno dělat.*
11. *Když se s někým nechcete bavit, nebavte se.*
12. *Nikdy neodpovídejte na neslušné, hrubé nebo vulgární e-maily a vzkazy.*
13. *Nedomlouvejte si schůzku po internetu, aniž byste o tom řekli někomu jinému (nejlépe alespoň jednomu z rodičů).*
14. *Pokud vás nějaký obrázek nebo e-mail šokuje, okamžitě opusťte webovou stránku.*
15. *Svěřte se (nejlépe dospělému), pokud vás stránky vyděsí nebo přivedou do rozpaků.*
16. *Nedejte šanci virům.*
17. *Neotevírejte přílohu zprávy, která přišla z neznámé adresy.*
18. *Seznamte se s riziky, která souvisí s elektronickou komunikací.“*

Tato pravidla se mohou zdát jasná a samozřejmá, ale i přesto kvůli jejich porušení denně ohrožuje svoji bezpečnost mnoho uživatelů, zejm. nezletilých. Velmi konkrétně na tyto situace upozorňuje film *V síti* (Klusák, Chalupová, 2020). Tento dokumentární film pojednává o tématu kybergroomingu, který s kyberšikanou úzce souvisí, ale již přesahuje téma této práce, proto jej zde dále nebudeme rozebírat. Výše uvedená pravidla jsou však základem pro bezpečnost jako takovou všech uživatelů a vyústění v kyberšikanu, kybergrooming nebo další nežádoucí situace bývají často důsledkem chyby úplně na začátku.

Souhrn těchto pravidel, jak se bezpečně chovat na internetu a předcházet tím kyberšikaně, je velmi přehledně a srozumitelně pro cílovou skupinu žáků v materiálech volně ke stažení např. v rámci projektů E-bezpečí, MiŠ (Minimalizace šikany) a další. Některé z těchto posterů jsou k této práci připojeny jako přílohy.

S pravidly a zásadami bezpečného fungování na internetu je důležité zvláště žáky základních škol a jejich vyučující systematicky seznamovat a usilovat o co nejširší povědomí, jak kyberšikaně předcházet. Byť je zdánlivě jednoduché řešení – vyhnout se kyberprostoru a zcela omezit pohyb na internetu, pro dnešní generaci prakticky není možné. Například i mezi psychology převládá názor, aby děti nebyly zcela odstřiženy od komunikačních technologií, protože takový zákaz naopak vede k vyšší zvědavosti a zvláště se zvyšuje riziko vyloučení ze sociální skupiny vrstevníků.

Ideálním způsobem k dosažení pozitivního výsledku prevence je podle Szotkowského, Kopeckého a Krejčí (2013) tato kombinace:

- přímá edukace zaměřená na ohroženou cílovou skupinu a na ty, kteří s touto skupinou pracují,
- mediální kampaně zaměřené na jednotlivé fenomény.

4.1 Prevence na školách

Preventivní opatření ve školách si kladou za cíl předejít vzniku kyberšikany, tedy předejít útokům agresorů, či minimalizovat dopad šikany. Z výše zmíněného vyplývá nutnost a naléhavá potřeba zařadit do výuky, nejlépe v ICT předmětech, seznámení s pravidly bezpečného chování na internetu a riziky, které mohou vzniknout. (Jurková, 2010) Níže uvádíme obecné doporučení k prevenci pro pedagogy, ze kterého je vhodné při plánování prevence na škole vycházet.

Podle Jurkové (2010) je možné ve škole realizovat následující opatření, vycházejících z pozorování, rozhovorů se žáky nebo např. pomocí dotazníkového šetření:

- informovat žáky o kyberšikaně a možném nebezpečí na internetu,
- jasně stanovit pravidla užívání internetu, počítačů, tabletů a jiných zařízení, je vhodné tato pravidla umístit v PC učebně na viditelné místo,

- vymezit ve školním řádu kyberšikanu a postihy pro útočníka,
- nainstalovat na školních zařízeních software, který bude blokovat nevhodné webové stránky.
- zajistit pro žáky besedy či přednášky na téma kyberšikana, vhodné je i pro vyučující a rodiče,
- pověřit konkrétní osobu, která se bude v oblasti kyberšikany vzdělávat, informovat a v případě potřeby navrhne řešení a postup.

Kolář (2011) ve své publikaci věnované léčbě šikany uvádí body, které by v preventivním programu neměly chybět:

- rozebírat dané situace a během programu je mapovat pomocí průběžného vyhodnocování;
- motivovat a inspirovat pedagogy k novým změnám;
- zajistit odbornou edukaci pedagogů, pokud je třeba;
- vytvořit tým (poradenské pracoviště) ve složení: ředitel, zástupci vyučujících z obou stupňů, metodik prevence a případně další, kteří se podílejí na sestavování programu;
- stanovit postup při řešení šikany/kyberšikany;
- realizovat prevenci v rámci třídnických hodin, vyučovacích hodin a i v mimoškolních aktivitách;
- spolupracovat s rodiči;
- posílit informovanost žáků o poradenských službách na škole, které jsou jim k dispozici;
- spolupracovat s odborníky v oblasti prevence;
- spolupracovat s okolními školami a dohodnout postup řešení rizikových jevů.

Doporučení, jak předcházet kyberšikaně jsou i velmi srozumitelně uvedena v příloze č. 7 – Kyberšikana – Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (MŠMT, 2012).

Prevenci zaměřenou na kyberšikanu a další formy kybernetické agrese autoři dělí na formu **specifickou a nespecifickou**. Nespecifická primární prevence se zaměřuje na

rozvíjení zdravého klimatu ve třídě posilování dobrých vztahů mezi dětmi, což popisujeme v textu dále. Specifickou primární prevenci můžeme rozdělit do těchto 3 úrovní:

- a) **Prevence všeobecná** - týká se celé třídy, školy atd., bez rozdílu, zahrnujeme zde dlouhodobé preventivní programy, interaktivní besedy, projektové dny na školách atd., zároveň je možné téma primární prevence zahrnout do běžné výuky.
- b) **Prevence selektivní** – týká se osob, u kterých jsou přítomny rizikové faktory pro vznik a vývoj různých forem rizikového chování, např. děti z vyloučených lokalit, děti s poruchami chování apod.
- c) **Prevence indikovaná** – zaměřuje se na situace, kdy se ve třídě/škole již kyberšikana vyskytla.

(MŠMT, 2012)

Metodické doporučení zahrnuje seznam kroků, jak předcházet kyberšikaně na úrovni školy. K výše jmenovaným bodům prevence podle Jurkové a Koláře doplňuje tyto:

- Informovat žáky o netiketě (vysvětleno v úvodu kapitoly) a o tzv. „listině práv na internetu“, informovat o tom i rodiče, např. vyvěsit na webových stránkách školy.
- Instalovat a využívat software v učebnách na počítači vyučujícího možnost sledování, co právě dělají žáci na ploše.
- Být vzorem vhodného užívání moderních technologií.

Z uvedeného tedy můžeme vycházet pro rámcové rozdělení kompetencí v kontextu kyberšikany jednotlivých pedagogických pracovníků.

Ředitel školy, jakožto zodpovědný za chod a fungování školy by se měl zasadit o jednoznačné rozdělení zodpovědnosti, kompetencí a úkolů jednotlivých pracovníků. Je důležité, aby všichni jasně věděli, za kým mají jít pro informace, kdo je v oblasti kyberšikany na škole nejvíce proškolený, kdo se zabývá její prevencí, kdo zajišťuje materiály, přednášky, besedy atp. V souvislosti s proškolením je právě na vedení školy, aby měli daní zaměstnanci potřebné vzdělání a kurzy, které prevenci kyberšikany na škole

pomohou. Následující doporučení pro rozdělení, co by měl/mohl dělat který pedagog, závisí na dané škole a právě na rozdělení, co má kdo na starost.

Pro výchovného poradce a metodika prevence doporučujeme, aby měli zejména přehled o tom, jak prevence na škole probíhá, kde a jak často jsou realizovány programy, zda jsou všichni dostatečně informovaní a aby za všechny tyto oblasti zodpovídali. Nakolik si výsledné konkrétní úlohy rozdělí mezi sebou, s třídními učiteli, zástupci, nebo např. se školním psychologem, je na individuální domluvě.

Zapojení ICT koordinátora (jehož činnost je k dohledání např. na metodickém portálu pro učitele <https://rvp.cz/> nebo na webu <http://www.ictkoordinatori.cz/>) do prevence kyberšikany na škole souvisí s jeho kompetencemi ohledně správy ICT – instalace a využívání software pro dohled pedagogů nad žáky v učebnách při práci na počítačích, zajištění blokace některých webových stránek, dále je vhodné spolupracovat s pedagogy, aby měli představu o reálných hrozbách užívání internetu u svých žáků (realita vs. odstrašující případy např. v USA, kterým nepřikládají váhu), informovat pedagogy i žáky o způsobu, jak se bezpečně pohybovat na internetu, jak např. zabezpečit své účty, co je silné heslo, co hrozí při běžných situacích jako připojení na veřejné WiFi atd.

Pro prevenci ve třídách, kterou může zajistit kdokoli z výše jmenovaných, jsou velmi oblíbené různé hry, díky kterým posilujeme kolektiv a to ve školní třídě nebo i ve volném čase s kamarády. Jsou to hry s cílem vnímání vlastní identity, zaměření na sebepojetí, zároveň i na empatii vůči ostatním a pochopení pocitů a chování druhých. Tyto hry spadají mezi sociálně-psychologické a je vhodné, aby byly vedeny nejlépe (školním) psychologem nebo případně metodikem prevence.

Jak jsme již zmínili výše pod pojmem „nespecifická primární prevence“, je důležité neopomenout samotné klima ve třídě, které může být i stěžejním faktorem pro vznik nebo naopak zamezení vzniku kyberšikany. Tento nelehký úkol mají učitelé, zejména třídní. Klima ve třídě i v celé škole však vytváří nejen třídní učitel, ale všichni žáci, jak jednotlivci, tak i skupiny, včetně ostatních pedagogů. Pokud udržení dobrého klimatu ve třídě učitel zvládá, je pravděpodobné, že se díky pohodovému prostředí a atmosféře agresivita (nebo přímo šikana) sníží nebo zcela vymizí, žáci jsou vůči svým spolužákům přátelštější, a to i k těm, se kterými nesdílí vždy stejný názor, ale i přesto si navzájem pomáhají. Podle Říčana (1995) by se na základě tohoto dalo říci, že agrese, šikana a další

útoky díky dobrému klimatu nemají prostor, aby se projevily. Podle MŠMT (2012) je důležité na úrovni jednotlivých pedagogů předcházet kyberšikaně kromě práce na klimatu třídy a školy také posilováním empatie mezi žáky, vést žáky k úctě ke druhým lidem, dávat žákům pozitivní zpětnou vazbu a vytvářet dobré vztahy nejen mezi žáky, ale i mezi kolegy. Tato „preventivní opatření“ jsou na první pohled spíše zásadami slušného chování, než související s kyberšikanou, ale právě tyto předpoklady mají zásadní dopad na vzájemné chování žáků k sobě navzájem a k vyučujícím a je potřebné je zapojovat do každodenního fungování učitelů a žáků.

4.2 Preventivní projekty

Co se týká tolik zmiňované informovanosti, vzdělávání, výukových materiálů apod., pedagogové v dnešní době mohou na internetu vybírat z velkého množství velice kvalitně zpracovaného materiálu. K dispozici je několik preventivních projektů proti kyberšikaně, které jsou zdarma dostupné školám, dětem i rodičům.

1. Seznam se bezpečně

Projekt, který založila společnost Seznam.cz (dostupné na televizeseznam.cz) a už desátým rokem se aktivně věnuje tématu internetové bezpečnosti, nabízí filmy, spoty, realizuje výjezdy do škol, s pražským Studiem Ypsilon nabízí divadelní představení pro žáky, dále má k dispozici online poradnu, pro orientaci v problematice představili knihu *Bezpečně na internetu* a spolupracují na výzkumech k tématu internetové bezpečnosti.

2. E-Bezpečí

E-Bezpečí (e-bezpeci.cz) je projekt zaměřený na prevenci, vzdělávání, výzkum, intervenci a osvětu spojenou rizikovým chováním na internetu a souvisejícími fenomény, věnuje se také pozitivnímu využívání IT ve vzdělávání a běžném životě. Projekt se specializuje zejména na kyberšikanu a sexting, kybergrooming, kyberstalking a stalking, rizika sociálních sítí, hoax, spam a fake news, online závislosti, fenomén youtubering, zneužití osobních údajů v prostředí elektronických médií. V současné době je E-Bezpečí uznávaným projektem podporovaným klíčovými ministerstvy (MVČR, MŠMT) a Policií ČR.

Základem projektu jsou terénní práce s nejrůznějšími cílovými skupinami, přednášky, besedy, preventivní vzdělávací akce apod. Cílovou skupinou jsou zejm. žáci a studenti (od 1. stupně ZŠ), učitelé, preventisté sociálně patologických jevů, metodici prevence, policisté (městská policie, Policie ČR), manažeři prevence kriminality, vychovatelé, pracovníci OSPOD a v neposlední řadě také rodiče. Kromě vzdělávacích akcí realizuje E-Bezpečí také celorepubliková výzkumná šetření zaměřená na rizikovou komunikaci v online prostředích, provozuje online poradnu, vydává tiskoviny pro žáky/učitele a zabývá se popularizací problematiky bezpečného chování na internetu. (E-Bezpečí, 2020)

3. Bezpečný internet

Bezpecnyinternet.cz je webová stránka určená pro všechny skupiny uživatelů internetu, pro začínající uživatele, pokročilé, děti, rodiče a školy. Pro každou z těchto jmenovaných skupin je zde k dispozici kurz, který provede problematikou bezpečnosti internetu. K dispozici je i poradna, kde je možné si kromě vlastního dotazování i přečíst již zodpovězené nejčastější dotazy ostatních.

4. MIŠ - Minimalizace šikany

Program Minimalizace šikany (MIŠ) je program pro školy, který pomáhá zamezit šikaně a snižovat její následky. Usiluje o změnu postoje pedagogů a jejich citlivost na projevy šikany, zavádí ve školách pravidla a procesy, které působí preventivně, učí školu postup při závažnější šikaně, kdy je třeba postupovat týmově a rychle.

Nabízí dále vzdělávání pro pedagogy školy, workshop tvorby školního programu proti šikaně a konzultační podporu (realizace změn a zavedení strategie do života školy pomocí externího konzultanta). Na svých webových stránkách také nabízí plakáty, letáky a publikace *Bezpečné klima, Spolupráce školy s policií a OSPOD při řešení školní šikany a Kyberšikana a její prevence*. (MiŠ, 2020)

5. Jeden svět na školách

Jeden svět na školách (jsns.cz) je jedním ze vzdělávacích programů organizace Člověk v tísni, usiluje o výchovu zodpovědných mladých lidí, kteří se orientují v současném světě, otevřeně a kriticky přistupují k informacím, nejsou lhostejní, chtějí ovlivňovat a také skutečně ovlivňují dění kolem sebe. Poskytuje zdarma

výukové materiály reagující na situaci ve společnosti a aktuální výzvy u nás i ve světě. Prostřednictvím filmů, diskusí a výukových aktivit přináší do škol důležitá témata a konkrétní příběhy. Věnují se lidským právům, moderním československým dějinám, mediálnímu vzdělávání a mnoha dalším tématům. (Jeden svět na školách, 2020)

4.3 Informovanost a detabuizování tématu (rodina, TU, ICT koordinátor)

Vzhledem k rychlému vývoji komunikačních technologií narůstá i riziko jejich zneužití a zároveň se velmi rychle zvyšují schopnosti dětí a dospívajících při práci s internetem oproti jejich rodičům. Je tedy časté, že v rodinách jsou děti technicky na počítači zdatnější než jejich rodiče a tak je těžší je kontrolovat a mít nad jejich aktivitou dohled. Proto je nezbytné, aby probíhala co nejvíce (a co nejpřirozeněji) otevřená komunikace mezi dětmi a autoritami (jako jsou rodiče, ale i pedagogové ve škole, zejm. třídní učitel, ICT koordinátor apod.) o nástrahách internetu a o tom, jak se v kyberprostoru bezpečně chovat, abychom nedávali útočníkům zbytečně nástroj do rukou.

Edukace dětí ale není závislá pouze na organizovaných lekcích, přednáškách, třídnických hodinách apod., ale i na tom, že téma (kyber)šikany nebude tabu, žáci se nebudou bát o tom mluvit, doptávat, šířit informace dále a při setkání s kyberútokem pro ně nebude téma zakázané a cizí.

Zodpovědnost za prevenci (kyber)šikany a dalších nežádoucích jevů u žáků základních, středních škol a odborných učilišť však nenesou pouze školy samotné, důležitou roli zde hraje zejména rodina. Podle Bajarové a Vágnerové (2009) by měla být nejprimárnější prevence šikany tam, kde se učíme být lidmi, což je v rodině. V rodině zakoušíme a učíme se životní role, sledujeme různé situace a učíme se je řešit. Úlohou rodiny je poskytnout dětem ochranu, podporu, naplnit základní potřeby vč. potřeby být milován. Dále je na rodině vštěpit dítěti základy slušného chování, schopnost socializovat se, čestnost a vnímání spravedlnosti. Pokud jsou děti dobře vybaveny v této oblasti z domova, na učitele dopadá výrazně snazší úkol a je jednodušší pracovat v kolektivu takto vedených dětí.

Dnešní doba však rodičům i školám výchovu komplikuje a omezuje možnost vést děti k zájmům a činnostem, které jsou smysluplné, vedou ke zdraví a ke sportu a nesvádí k

násilí. Jedná se o moderní technologie, jako jsou dostupné a často nekontrolované počítače (jak doma, tak ve školách), mobilní telefony, které jsou dnes už téměř samozřejmostí pro každé dítě a dospívajícího, dále tablety a jiné technologie, skrze které je velice snadno dostupné dostat se k nevhodným a negativně ovlivňujícím jevům a motivům. Existují ale i aplikace, hry a programy, které mohou mít pozitivní vliv na výchovu, a je vhodné využívat právě tyto možnosti, které moderní technologie nabízejí. I tak je možné bojovat proti (kyber)šikaně a snížit tak počty agresorů, kterých neustále narůstá.

Důležitým úkolem pro rodiče však zůstává vytvořit důvěrné prostředí rodiny, kde se jim dítě s jakoukoli obtíží a trápením svěří a bude jim důvěřovat, že mu pomohou situaci v případě potřeby vyřešit. I ve škole je důležité, aby si vyučující (zejm. třídní) získal důvěru žáků natolik, aby se nebáli na ně obrátit. Zároveň mají tito učitelé značný vliv na třídní kolektiv, jeho dynamiku a měli by sledovat vztahy a případné nápadnosti nebo změny v chování žáků. ICT koordinátor v ideálním případě na školách zastává funkci nejvíce informovaného člověka v této oblasti, dokáže žáky edukovat, v případě zájmu seznámit s podrobnostmi, může např. připravovat výše zmíněné workshopy, přednášky apod.

4.4 Metodické a pracovní listy

Součástí přípravy preventivních programů by měly být přehledné materiály, které pomohou žákům získat znalosti, návyky a postoje, jejichž dodržování povede k vyšší informační bezpečnosti a ochraně soukromí žáků, a může být významným prvkem prevence kyberšikany na dané škole. Takových materiálů je dostupné nepřeberné množství, velice kvalitně (obsahem i graficky) jsou zpracovány zejména na webových stránkách projektů Minimalizace šikany a E-Bezpečí. Plakáty, informační letáčky, vizitky pro hledání pomoci, pracovní listy a další materiály vycházejí z dat zpracovaných odborníky na toto téma a zároveň jsou poutavě sestaveny tak, aby žáky zaujaly a nabídly mu rychlé, stručné a zásadní informace. Příklady těchto materiálů jsou přiloženy k práci v Příloze 2.

Pro realizaci kvalitních a přínosných preventivních programů na školách je vhodné, aby měli pedagogové k dispozici metodické listy, které jsou sestaveny tak, aby žáky aktivita zaujala a poučila o souvislostech s kyberšikanou. Programy mohou pochopitelně

sestavovat i dle vlastního uvážení, ale dostupné jsou materiály, na jejichž přípravě se podíleli zkušení odborníci v oblasti pedagogiky a psychologie. Konkrétně se jedná o tyto publikace:

- Kyberšikana – pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty (Rogers, V.)
  - Útlá knížka se stručným úvodem do problematiky kyberšikany a více než 25 aktivitami pro žáky; aktivity jsou rozděleny do třech kategorií na „rozcvičky“, „aktivity“ a „opakování“, jsou velmi jednoduše popsány včetně cíle, který má daná aktivita přinést. Tato publikace by byla vhodná pro každého pedagoga, nebo minimálně do každé školy.
- Kyberšikana_a její prevence (Člověk v tísni, ed. Kavalír, A.; dostupná online na webu minimalizacesikany.cz)
  - Online a zdarma dostupný pdf soubor, který obsahuje teoretický rámec kyberšikany včetně doporučení pro prevenci a intervenci, například i poutavě a srozumitelně popsaná doporučení pro rodiče nebo učitele, která korespondují s doporučeními sepsanými v dokumentech MŠMT; součástí je pět plánů lekcí, metodických listů, které mohou pedagogové využít pro přípravu a realizaci programu pro žáky.

Níže uvedené první dva listy jsou z publikace od Vanessy Rogers (2011, s.41 a s.62), první je z kategorie „rozcvička“, slouží pro rychlé zaktivování žáků a zorientování se v problematice, druhá lekce je z kategorie „aktivity“ a je zaměřena na prohloubení znalostí určitého užšího tématu, konkrétně bezpečnosti a sdílení osobních informací. Třetí aktivita je ze zmíněné internetové příručky (Kavalír, 2009, s.60) a pro možnost srovnání je velmi obdobně koncipována jako aktivita předchozí, klade si téměř stejný cíl, ale liší se jak v metodickém postupu tak v popisu, na co vše se při realizaci zaměřit.

1. Krabice kyberšikany

Cíl: Prozkoumat různé druhy kyberšikany a diskutovat o důvodech, které k ní vedou

Co budete potřebovat: papíry na poznámky a pera, pevnou krabici střední velikosti s víkem, v němž bude otvor pro vhazování lístků

Postup: Všichni se rozsadí do kruhu. Rozdejte papíry a pera a vyzvěte děti, aby na psaly definici termínu „pachatel kyberšikany" Pokud nikoho nic nenapadne, zkuste některé termíny navrhnout, například někdo, kdo ostatní pronásleduje na internetu" nebo někdo, kdo ostatním vyhrožuje pomocí textových zpráv či prosté citové vydírání. Když všichni skončí, složte papíry tak, aby je nikdo jiný nemohl přečíst, a vhod'te do krabice. Zatřeste s ní, aby se papíry uvnitř promíchaly. Nechte krabici kolovat v opačném směru. Každý si vytáhne jeden papír a přečte napsanou definici. Okomentujte jednotlivé definice a diskutujte o každé z nich. Jsou nějaké definice stejné nebo podobné? Jaké jsou různé druhy šikany? Souvisí šikana s příslušností k pohlaví? Proč lidé šikanují? Kdy se agresoři nejvíce projevují? Sepište seznam druhů kyberšikany pro další cvičení.

2. Bezpečný profil na internetu

Cíl: Zdůraznit potřebu online bezpečnosti a nástrahy sdělování osobních informací

Pomůcky: papíry velikosti A6, pera, krabice

Postup: Dejte každému papír a pero a řekněte jim, aby napsali svoje jméno a dvě pravdivá a jedno nepravdivé prohlášení o sobě samých. Doporučte jim, aby se snažili vymyslet nepravdivé prohlášení, které bude zároveň pravděpodobné, aby nebylo lehké odhalit, co je a co není pravda. Vyberte papíry do krabice a zatřeste s ní. Vyberte žáka, který z krabice vytáhne jeden papír a přečte jméno i všechna tři tvrzení. Zbytek skupiny by měl hlasovat o tom, které tvrzení je podle nich nepravdivé a autor tvrzení pak potvrdí nebo vyvrátí jejich odhad. Po přečtení, všech papírů se zeptejte dětí, jak snadné bylo rozlišit pravdu od lži. Připomeňte, že i když mohly vidět dotyčnou osobu přímo před sebou, nemohly si být jisté. Vysvětlete, že toto může být ještě obtížnější na internetu obzvláště s „přáteli“, s nimiž se nikdy nepotkaly ve skutečnosti. Na internetu nemají možnost ověřit si, zda ten druhý mluví pravdu, i kdyby s ním komunikovaly sebedéle. Zamyslete se nad rozdíly mezi online a skutečným přátelstvím a zdůrazněte důležitost nesdělování osobních informací. Jednoduchý návod je: Nikdy o sobě na internetu nesdělte víc než byste sdělili cizímu člověku na ulici.

3. Název lekce: Loading...

Věk účastníků: 11+

Délka trvání: 45 min – 1 hodina

Pomůcky: Ideálně „A-tabule“, které si studenti budou moci obléknout přes ramena (např. balicí papír nebo papír na flipchart, do jehož středu vystříhneme otvor pro hlavu). Postačí ale i listy formátu A 4 + něco na jejich připevnění k oděvu, nejlépe spínací špendlík. Dále psací potřeby, fixy apod.

Cíle lekce:

- > žáci umějí vytvořit bezpečný profil na Internetu, vědí, co si při vytváření bezpečného profilu rozmyslet,
- > vědí, jak se chovat, aby ochránili své soukromí,
- > uvědomí si možné následky nevhodných voleb (např. špatně sestaveného internetového profilu).

Příprava, poznámky: Pokud někteří žáci netuší o existenci profilů na Internetu, bude užitečné mít pro ně nějaké příklady, abychom je také zapojili a zbylá skupina je přijala mezi sebe.

Aktivita: Kolik žáků někdy posílalo informace online? Kolik žáků má online profil? Rozdejte žákům „A-tabule“/listy papíru a požádejte je, aby na ně vytvořili svůj profil. Povzbudte je, aby do něj zahrnuli svoje „fotografie“ a všechny ostatní obsah, který by napsali do svého reálného online profilu. Nechte dostatek času (cca 20 min) na to, aby si svůj profil udělali co nejatraktivnější. Můžeme i vyhlásit soutěž o to, čí profil bude ten „nej“ na základě předem daných kritérií. Až všichni dokončí své profily, vyzvěte je, aby si je na sebe „oblékli“ (připevnili list papíru) a vyrazili s nimi na procházku po třídě. Pro větší účinek lze s kolegou vyučujícím domluvit krátkou návštěvu v jeho hodině (nižšího ročníku!) nebo žáky vyzvat, aby se oblékli a šli se projít ven. Poté, co se z procházky vrátí, diskutujte jejich zkušenost. Někteří z toho pravděpodobně nebudou nadšeni pro to, co o sobě do svého profilu napsali. Často zaznívají slova jako trapas, hrůza, děsný apod.

Reflexe: Žáci potřebují zjistit, že pokud něco není vhodné nebo přijatelné v reálném světě, pak to není vhodné a přijatelné ani ve světě virtuálním.

Body k diskusi: Povzbudte diskusi o tom, jaké typy informací jsou přijatelné pro publikování online a proč je důležité udržet osobní informace v bezpečí. Zdůrazněte, že vždycky musí pečlivě přemýšlet o informacích, které posílají online. Cokoli je veřejně posíláno, může kdokoli kdykoli vidět. Požádejte každého (nebo nechte promyslet ve skupinách), aby ostatním doporučil, jak zůstat bezpečně online. Dokáže se třída shodnout na jednom – nejlepším – doporučení? Na konci této lekce můžete žáky ještě jednou požádat, aby si vytvořili bezpečný online profil, případně změnili údaje v již vytvořeném.

5 Intervence vzniklé kyberšikany

Pokud se žák stane obětí kyberšikany, měl by automaticky vědět, co dělat. Návod jak postupovat by měl být vštěpen žákům díky kvalitní prevenci, viz předchozí kapitola a díky dostatečné informovanosti a dosažitelnosti potřebných zdrojů.

Černá a kol. (2013) uvádějí ve své publikaci několik rad, jak se lze kyberšikaně bránit pomocí intervenčních kroků. Žáci by podle autorů neměli mít strach svěřit se (buď rodičům, nebo učitelům) s případnou kyberšikanou, a to ať se jedná o kyberšikanu ve školním nebo domácím prostředí. Důležitá je důvěra v danou dospělou osobu a ochota a odvaha se svěřit. Dále Černá a kol. (2013) popisují důležité riziko smazání textových zpráv, emailů nebo zpráv na messengerech, které mají sloužit jako důkazy, jsou důležitým důkazním materiálem proti agresorovi a pomohou jej usvědčit. Všichni uživatelé ICT by měli znát prostředky proti potenciálním kyberagresorům, mezi které patří na prvním místě zabezpečení vlastního účtu, dále komunikace s administrátory stránek, oznámení ponižujícího obsahu a zablokování přístupu agresora. Zároveň by měli žáci vědět, že některé útočníky může použití stejných prostředků proti nim nebo i ignorace ještě více vyprovokovat a umocnit jejich potřebu útočit.

Žákům jsou dnes velmi jednoduše dostupné materiály, kde v bodech krok za krokem, jak mají v případě zasažení kyberšikanou postupovat, předkládá většina informačních letáčků a plakátů. Např. dle E-bezpečí je ve chvíli, kdy dítě prožívá kyberšikanu, potřebné postupovat takto:

1. Zachovat klid, nejednat ukvapeně (např. vyhrožovat, nadávat, oplácet).
2. Uschovat důkazy, nic nemazat, útočníka neblokovat (aby mohl být na základě důkazů usvědčen a potrestán).
3. Ukončit komunikaci s pachatelem, dát najevo svůj nesouhlas se situací, nereagovat na jeho provokování.
4. Blokovat obsah (mít jej zálohovaný, ale nahlásit a zablokovat, aby nemohl být šířen dál).
5. Pokusit se zjistit, kdo je pachatel, ale tak, abych neohrozil sebe.
6. Oznámit útok dospělému (hlavně rodiči, dále např. třídnímu vyučujícímu, školnímu psychologovi apod.).
7. Nebát se kontaktovat specialisty (při obavě svěřit se někomu blízkému je vhodné obrátit se na např. Linku bezpečí, Policii aj.).
8. Ptát se na konečný verdikt, zjistit, zda byla situace vyřešena.

Obdobně popisuje postup i Jurková (2010): 1. Ukončit komunikaci s agresorem, 2. Zablokovat přístup agresora, 3. Oznámit útoky, 4. Uchovat důkazy. Je důležité si však povšimnout rozporu bodu 2 u Jurkové s bodem 2 u E-bezpečí – blokování uživatele. Jedná se o terminologii, která se postupně vyvíjí a mění v závislosti na funkcích a pojmech využívaných na sociálních sítích, na kterých se žáci běžně pohybují. V tomto případě by např. zablokováním uživatele mohlo dojít ke ztrátě důkazů, smazání konverzace a je pravděpodobné, že by si útočník našel jinou, možná ještě agresivnější cestu. Proto je zásadní v tomto postupu získávat co nejaktuálnější informace a držet se doporučení odborníků, kteří se pohybují na stejných sítích ve stejné době (časovém období) a dobře znají termíny a případná rizika konkrétních kroků.

Vzhledem k úrovni prevence, která podle mnohých odborníků stále není v České republice na školách dostatečná, se může snadno stát, že rodiče, děti a ani pedagogové neví, nebo si nejsou jisti, jak v případě útoku kyberagresora reagovat a kam se obrátit. Je však k dispozici poměrně mnoho institucí, které pomohou a poradí, jak a s kým situaci řešit. Jedná se o tyto instituce:

- Linka bezpečí – telefonní linka zdarma, nonstop a anonymně pro děti a studenty, poskytuje krizovou intervenci a poradenství prostřednictvím telefonu, emailu a chatu.

- Poradenské linky jednotlivých projektů (E-bezpečí atd., popsané níže v textu).
  - Dětské krizové centrum (DKC) – poskytuje odbornou pomoc týraným, sexuálně zneužívaným a zanedbávaným dětem, poskytuje krizovou pomoc a provozuje nonstop telefonní linku:
    - Linka důvěry DKC – má specializované telefonní číslo na rizika kyberprostoru.
  - Bílý kruh bezpečí – linka pomoci zejména obětem kriminality a domácího násilí, poskytuje odborné poradenství a pomoc v obtížných životních situacích.
  - Policie ČR – policii může kontaktovat žák, rodič i škola, policie je ze zákona povinna v problémových situacích pomoci.
  - Pedagogicko-psychologické poradny
  - Střediska výchovné péče pro děti a mládež
  - Diagnostické ústavy
  - Centra pro rodinu a děti
- aj.

Výše jsme popsali intervenci ze strany žáků a rodičů, dále uvedeme, jak by měla reagovat škola a učitelé, když zjistí, že došlo ke kyberšikaně. Intervenční kroky škola podniká ke kyberšikaně, ke které došlo přímo ve škole, ale i mimo ni.

Při řešení šikany ve škole musí znát vyučující postup vedoucí k efektivnímu a hlavně bezpečnému (zejm. pro oběť) řešení. Nejčastější postup shrnuje Kolář (2001) do těchto pěti kroků:

1. dialog s informátory a oběťmi,
2. vyhledání svědků,
3. jednotlivé dialogy se svědky (nekonfrontovat oběti a agresory),
4. ochrana obětí,
5. dialog s agresory.

Tuto strategii je důležité dodržet přesně podle těchto bodů, pokládat vhodné otázky, zapisovat si důležité poznatky a odpovědi aktérů. Je to zejména postup při první pomoci, pro pokročilejší šikanu je nutné mít více zkušeností. Častou chybou pedagogů při řešení

šikany je konfrontace oběti a agresora, což vede k opačnému výsledku a většinou celou situaci výrazně zhorší.

Jak se proti kyberšikaně ze strany školy zachovat popisuje Kavalír (2009) ve svých deseti radách:

1. Důkladně vyšetřit incidenty a zjistit, kdo se kyberšikany dopustil. Následně stanovit kázeňské opatření.
2. Zajistit podporu a pomoc externích pracovníků, se kterými škola spolupracuje (např. i s Policií ČR).
3. Zvolit vhodné řešení, jak dále postupovat s agresorem s ohledem na závažnost situace.
4. Kontaktovat rodiče kyberagresora, seznámit je s danou situací a postojem školy proti kyberšikaně.
5. Obeznámit rodiče oběti s jejich právy a nabídnout možnost využít služeb právníka a kyberagresora žalovat.
6. Při zjištění kyberšikany páchané pomocí mobilního telefonu ihned kontaktovat zprostředkovatele mobilních služeb pro uložení důkazů.
7. Pečlivě si uložit, uchovat a vytisknout důkazy kyberšikany, které budou důležité v řešení s kyberagresory (např. vyloučení ze školy).
8. Spolupracovat s webovým prostředím, kde došlo ke kyberšikaně. Zaměstnanci by měli poskytnout důležité informace, kontakty, shromáždit důkazy, popřípadě vymazat nevhodné obsahy.
9. Spolupracovat s jinými školami, které již řešily kyberšikanu.
10. Aktivně zapojit žáky školy proti kyberšikaně pomocí projektů, přednášek apod.

Tyto body jsou jako postup pro učitele poměrně často citovány nebo parafrázovány v příručkách o kyberšikaně (např. Kyberšikana a její prevence – příručka pro učitele, 2009) a měl by s nimi být i dle našeho názoru seznámen každý pedagog.

Je vhodné, aby zodpovědnost za informovanost pedagogů a žáků byla na výchovném poradci a metodikovi prevence. Jak ale budou jednotlivé kroky nakonec probíhat je na rozdělení kompetencí na dané škole.

V každém případě by vedení školy mělo zajistit, aby tyto funkce byly jednoznačně určené a vymezené, aby v případě zjištění výskytu kyberšikany ve škole všichni věděli,

co mají dělat a neprodlužoval se čas řešení (který má často velmi zásadní roli) jenom tím, že není jasně stanoven plán řešení kyberšikany.

Doporučení pro třídního učitele v rámci řešení kyberšikany je zejména mít důvěru svých žáků, aby upřímnost, otevřenost a pravdivost pomohla k rychlému odhalení a zastavení kyberútoku. Konkrétní kroky jsou poté komunikace s vedením, metodikem prevence a výchovným poradcem, komunikace s rodiči a se třídou. Třídní učitel by měl také (a to v první řadě) podpořit oběť a zajistit její bezpečí.

Školní metodik prevence úzce spolupracuje s třídním učitelem a s výchovným poradcem. Při výskytu kyberšikany by měl vyhodnotit varovné signály spojené s možností výskytu rizikového chování a poskytnout poradenskou činnost (NÚV, 2020), zajistit, aby byly pečlivě uchovány důkazní materiály a s vedením domluvit (pokud není pevně stanoveno), kdo bude konzultovat řešení s dalšími institucemi. „*V některých případech je vhodné postup řešení a zejména zvolené tresty konzultovat s dalšími subjekty – zřizovatelem školy, případně Českou školní inspekcí a dalšími institucemi.*“ (MŠMT, 2012).

Na ICT koordinátora stejně jako u prevence i u intervence spadají zejm. technické kroky, jako je pomoc se zajištěním bezpečnosti žáka v prostředí, kde byla zjištěna kyberšikana (např. na Facebooku apod.), dále pomoc se zajištěním důkazů, pokud je třeba, jako např. při komunikaci se zaměstnanci webového prostředí, ICT koordinátor by měl být nápomocný při řešení pro zodpovězení dotazů či nejasností, týkající se technické stránky útoku.

Postup, jak by mělo probíhat řešení kyberšikany z pohledu rodiče, je podrobně a srozumitelně popsán v Příloze č. 7 Metodickému doporučení od MŠMT (2012):

1. Zajistit bezpečí a podporu dítěte.
2. Vyšetřit situaci, porozumět tomu, co se stalo, jaká byla příčina atd.
3. Nezakázat bezprostředně dítěti přístup k IT, tato strategie není efektivní a vzniklou situaci neřeší.
4. Spojit se se školou, specializovanou institucí nebo přímo s rodiči agresora.
5. Požadovat finální rozhodnutí a řešení.
6. Vyvodit důsledky a stanovit opatření, pokud bylo dítě pachatelem.
7. Spolupracovat se školou v průběhu i po skončení kyberšikany.

6 Legislativní rámec

Kyberšikana je bezpochyby jednání, které ohrožuje jedince ve společnosti, avšak i přesto v právním řádu České republiky doposud nemá zakotvení a nenajdeme ji jako konkrétní protiprávní jednání. Rogers (2011) na tento fakt upozorňuje, že kyberšikana ani šikana nejsou v trestním zákoníku ČR ukotveny, na rozdíl např. od USA, kde je již od roku 2006 kyberšikana federálním zločinem, ve státě Nevada je od r. 2010 trestným činem. Od r. 2011 (vydání publikace Rogerse) se však v právním řádu ČR ohledně kyberšikany nic nezměnilo.

Avšak kyberšikana i u nás být protizákonná může. V určitých případech naplňuje skutkovou podstatu přestupku nebo dokonce trestného činu, které v právním řádu ČR již vyjmenovány jsou. Při objasňování šikany využíváme tyto zákony:

- zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání ve znění pozdějších předpisů – řeší práva a povinnosti školy, žáků a studentů a jejich zákonných zástupců;
- zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, §175 - vydírání; §184 - pomluva, §191 - šíření pornografie, §192 - výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií, §193 - zneužití dítěte k výrobě pornografie, §202- svádění, §287 - šíření toxikomanie, §352 - násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci, §353 - nebezpečné vyhrožování, §354 - nebezpečné pronásledování (stalking), §355 - hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob, §356 - podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod;
- zákon č. 94/1963 Sb., o rodině ve znění pozdějších předpisů, obsahuje některé odstavce, které se týkají vztahů rodičů a dětí, odpovědnosti rodičů a výchovných opatření – tento zákon pozbyl účinnost k 1. 1. 2014, byl nahrazen Občanským zákoníkem č. 89/2012 Sb.;
- zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů – zabývá se problémy dětí, které jsou nějakým způsobem ohrožené;
- zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích ve znění pozdějších předpisů, §49 – obsahuje přestupky proti občanskému soužití;
- zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon ve znění pozdějších předpisů.

U žáků základních i středních škol se při posuzování (kyber)šikany v ojedinělých případech bere v úvahu věk a ohled na ne/dospělost, veškeré činnosti a situace však vedení školy hodnotí bez ohledu na věk, protože má jako výchovná instituce právo sledovat a hodnotit, jak se chovají případní agresoři a to jak ve škole, tak mimo ni. Pro prokázání trestného činu je nutné zajistit potřebné důkazy (fotografie, texty, hlasové nahrávky, audio/vizuální důkazy apod.), vyšetřování se musí bezpodmínečně řídit zákony. Trestně stíhán však může být útočník až od 15 let (dosáhl tzv. trestní zodpovědnosti), ve věku 15 – 18 let jsou útočníci stíháni jako mladiství. Dle závažnosti prohřešku většinou bývají agresoři do 18 let umístováni do diagnostických a detenčních zařízení pro mladistvé (tzv. „pastřáky“) nebo je možné nařídit tzv. ochranný dohled:

- *„dohled probačního úředníka a probační program, výchovné povinnosti a výchovná omezení nebo napomenutí s výstrahou;*

- *zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve střediscích výchovné péče – tzv. ochranná výchova“ (Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže).*

Mládež pod 15 let je zákonem nepostižitelná, řešení většinou přebírá Orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD).

Pedagogové a vedení základních i středních škol v České republice mají k dispozici **Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních** (č.j.: MSMT-21149/2016), jehož *„cílem je pomoci porozumět školám a školským zařízením fenoménu šikany, možnostem, jak mu předcházet a jak na něj efektivně reagovat, pokud k jeho výskytu dojde.“* (Metodické dokumenty (doporučení a pokyny), MŠMT ČR [online]).

Dále Ministerstvo školství *„vymezuje aktuální terminologii, ... začlenění prevence do školního vzdělávacího programu a školního řádu, popisuje jednotlivé instituce v systému prevence a úlohu pedagogického pracovníka, definuje školní preventivní program, doporučuje postupy škol a školských zařízení při výskytu rizikových forem chování dětí a mládeže“* (Metodické dokumenty (doporučení a pokyny), MŠMT ČR [online]) v **Metodickém doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže** (č.j.: 21291/2010-28). Příloha č. 7 tohoto dokumentu je přímo zaměřena na

kyberšikanu s názvem *Kyberšikana a další formy kybernetické agrese* (č.j.: MSMT-32550/2017-1) a popisuje intervenci pedagoga (co dělat, když).

Strategické dokumenty školy vztahující se k prevenci rizikového chování jsou:

1. vnitřní řád školského zařízení, školní řád,
2. školní preventivní strategie,
3. preventivní program školy (dříve Minimální preventivní program),
4. krizové plány.

7 Kauzy kyberšikany

Oběti kyberšikany jsou vystaveny celé škále negativních dopadů, zejm. je jimi úzkost, vztek, bezmoc a strach, s přetrvávajícím útokem gradují a velmi narušují sebehodnocení oběti (Černá a kol., 2013). Dopad má kyberšikana i na vztahy s vrstevníky, dítě je stále zranitelnější. Mnoho případů kyberšikany zůstává však zamlčených, protože se oběti ze strachu bojí promluvit. Neřešená šikana navíc posiluje agresory, bez potrestání mají pocit, že mohou pokračovat a jejich chování je v pořádku. Pro okolí (např. sledující a komentující na sociálních sítích) je ohrožující, že začnou tento typ komunikace považovat za normální a/nebo se začnou obávat, aby se nestali obětí sami.

Jak vyplývá z předchozích kapitol, kyberšikana může mít různé podoby, formy a různou intenzitu. Prožívání oběti závisí na síle útoku, ale zejména na dané osobnosti, její frustrační toleranci, sociálním zázemí a na mnoho dalších faktorech. Některé případy kyberšikany, jak jsme již zmínili, zůstávají neřešené, některé končí potrestáním pachatele, následky pro oběť jsou různé. Známe však bohužel případy, kdy kyberútok dosáhl celosvětové sledovanosti a někdy dovedl oběť až k sebevraždě. Popis následujících útoků vychází z publikace Szotkowského, Kopeckého a Krejčí (2013) a Kopeckého a Krejčí (2010).

- Ghyslain Raza (Kanada, 2003)

Ghyslain Raza alias „Star Wars Kid“ považujeme za první mediálně známou oběť kyberšikany. Chlapec si pořídil videozáznam, na kterém předvádí bojovou scénu z filmu Hvězdné války (Star Wars), ale nahrávka se dostala do rukou jeho spolužákům, kteří ji

zveřejnili na internetu. Videonahrávku zhlédlo velké množství lidí, byla několikrát upravována, doplněna o světelné a zvukové efekty, což přispělo k jejímu masovému rozšíření. V roce 2006 se video dokonce stalo nejpopulárnějším internetovým videem na světě s více než 900 milionem zobrazení. A v roce 2007 bylo video vyhlášeno nejoblíbenějším internetovým videem na světě (Vinson 2010). Když se chlapec dozvěděl o své nečekané popularitě, psychicky se zhroutil a musel se dlouhodobě léčit.

- Megan Meier (USA, 2006)

Megan byla 13letá dívka z Missouri, měla komplexy ze svého vzhledu (trpěla nadváhou, což u ní vyvolávalo deprese). V 8. ročníku prošla mnoha změnami, zhubla, zapojila se do volejbalového týmu a zároveň se rozešla se svou dlouholetou stejně starou nejlepší kamarádkou, protože si již delší dobu nerozuměly. Několik týdnů poté Megan kontaktoval přes její účet MySpace 16letý chlapec Josh Evans. Megan se na fotce velmi líbil a se svolením matky s ním začala komunikovat, brzy mezi nimi vznikl vztah. Za nějakou dobu se ale jejich vzájemná komunikace náhle změnila. Megan se od sociální sítě odhlásila, ale poté v rozhovoru s Joshem pokračovala a do konverzace se připojily i další děti. Byly na ní sprostí a na zeď jí psaly urážlivé vzkazy. Megan ještě toho dne našli rodiče oběšenou ve skříni. Zemřela následující den v nemocnici.

V kauze však pár týdnů poté došlo ke zjištění, že žádný Josh Evans neexistoval a že profil s tímto jménem vytvořila matka Meganiny bývalé kamarádky, která zapojila svou kolegyni z práce, svou dceru a další děti.

- Ryan Patrick Halligan (USA, 2003)

Ryan Patrick Halligan, americký teenager z Vermontu, ve věku 13 let spáchal sebevraždu poté, co byl šikanován svými spolužáky jak v reálném životě, tak kyberšikanován v online prostoru. Ryan se stal kvůli vývojovým (řečovým a motorickým) obtížím a školnímu prospěchu obětí psychické šikany ze strany spolužáků. Ryan se chtěl naučit bojovat, aby se mohl bránit a útočníka porazit. Začal se učit kickbox, útočníkům se postavil, ale ti se mu chtěli pomstít. Označili Ryana za gaye a rozšířili informaci mezi spolužáky, ten se chtěl pověsti zbavit, tak přes online komunikaci navázal vztah s atraktivní a populární dívkou ze školy. Ta však zájem projevovala proto, aby získala o chlapci co nejvíce osobních informací, šířila je mezi kamarády a Ryana zesměšnila. Ryan stupňující se tlak ze strany spolužáků neunesl a oběsil se. Jeho otec se skrze osobní

bolestnou zkušenost snaží o zvýšení povědomí o rizicích kyberšikany a sebevraždách mladistvých.

- Anna Halman (Polsko, 2006)

Jeden z nejtragičtějších případů kyberšikany v Evropě, odehrál se v Polsku. Obětí se stala 14letá studentka 2. gymnázia v Gdaňsku Anna. Během vyučování, kdy musela učitelka opustit třídu, Annu spolužáci napadli a sexuálně ji obtěžovali (strhali z ní šaty, osahávali ji a předstírali znásilnění). Vše natáčeli na mobilní telefon. Anna se snažila bránit, ale ostatní to považovali za výbornou legraci. Útočníci Anně vyhrožovali, že pořízený záznam umístí na internet, což také později udělali. O šikaně doma nikomu neřekla. Další den Anna spáchala sebevraždu, oběsila se na švihadle. Policejní vyšetřování poté ve škole odhalilo, že se zdaleka nejednalo o první útok, kterému byla Anna vystavena. Měla to být pomsta za to, že Anna nechtěla s jedním z útočníků chodit. *„Psychologové prohlásili, že z pohledu Anny se tento zážitek nijak nelišil od skutečného znásilnění, přičemž dále poukázali na fakt, že se to stalo veřejně před celou třídou, že byl téměř celý incident natočen a že dívka měla reálný důvod bát se zveřejnění nahrávky, jakož i dalšího pokračování útoků v příštích dnech, což muselo její trauma vystupňovat do neuvěřitelných rozměrů. Celý zážitek, podpořený navíc hrozbou zveřejnění nahrávky, hrozbou opakování a strašlivou frustrací nad tím, co jí udělali lidé, které znala, z nichž některé možná považovala i za přátele (jeden z útočníků byl Annin bratranec a všichni bydleli ve stejné vesnici jako Anna), nepochybně postačoval k tomu, aby ji dohnal k sebevraždě.“* (Szotkowski, Kopecký a Krejčí, 2013, s. 41)

- Tyler Clementi (USA, 2010)

Houslista Tyler (18 let) z University v New Jersey (USA) spáchal sebevraždu skokem z mostu poté, co si jej bez jeho vědomí skrze webkameru nahrával spolubydlící a jeho přítelkyně, když měl Tyler homosexuální styk se svým partnerem.

VÝZKUMNÁ ČÁST

V empirické části diplomové práce je popsána realizace a výsledky výzkumu zaměřeného na kyberšikanu u žáků 2. stupně základních škol (a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií). S využitím online dotazníkového šetření byl proveden sběr dat u více než 200 respondentů, skrze jejichž odpovědi jsme hledali odpovědi na výzkumné otázky a směřovali ke stanovenému cíli výzkumu. V závěru jsou uvedeny a shrnuty výsledky celého šetření a odpovědi na výzkumné otázky.

1 Cíl, hypotézy a úkol výzkumu

1.1 Cíl výzkumu

Primární cíl této práce je zmapovat a popsat současnou situaci kyberšikanu na základních školách, zjistit povědomí žáků o tomto riziku a získat data o jejich fungování na sociálních sítích. Využitím metody dotazování na základních školách a víceletých gymnáziích v Hradci Králové a sestavením dotazníku zjišťující proměnné v kontextu cíle výzkumu jsme získali data, jejich zpracováním se snažíme popsat realitu, jak se žáci věkové kategorie 10 – 16 let setkávají s negativním chováním v kyberprostoru, jak jsou informováni a jaká je na školách v této oblasti prevence.

1.2 Výzkumné otázky

Výzkumné otázky jsme stanovily na základě výzkumného cíle takto:

- Výzkumná otázka č. 1: **Jak vysoká je kontrola rodičů činnosti jejich dětí na internetu?**
- Výzkumná otázka č. 2: **Jaké procento žáků 2. stupně ZŠ a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií má účet na sociálních sítích?**
- Výzkumná otázka č. 3: **Jaké procento respondentů by bylo schopno vysvětlit kamarádovi pojem „kyberšikana“?**
- Výzkumná otázka č. 4: **Jaké procento respondentů již kyberšikanu v rámci výuky nějakou formou probíralo?**

- Výzkumná otázka č. 5: **Na koho by se nejčastěji žáci obrátili v případě zjištění kyberšikany ve svém okolí?**

1.3 Úkoly výzkumu

K naplnění cíle výzkumu jsme postup práce definovali do následujících úkolů:

- zvolit si oblast výzkumu, dohledat a nastudovat odborné zdroje k tématu,
- stanovit cíl výzkumu, výzkumné otázky a jednotlivé úkoly,
- vybrat cílovou skupinu a zaměřit okruh respondentů,
- realizovat samotný výzkum (sběr dat dotazníkovým šetřením),
- zpracovat a vyhodnotit získaná data,
- vypracovat empirickou část práce a prezentovat zjištěné výsledky,
- formulovat závěr.

2 Metodika výzkumu

2.1 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumný soubor tvoří 201 respondentů z 2. stupně základních škol (tj. 6. – 9. ročník) nebo z odpovídajících ročníků víceletých (šesti a osmi) gymnázií.

Na základě tohoto vymezeného období se respondenti pohybují ve věku 10 – 16 let (výzkum probíhal ve 2. pololetí, ale mezi žáky mohli být i předčasně zaškolení, mimořádně nadaní, kteří přešli do vyššího ročníku, nebo i naopak žáci, kteří zažádali o 10. ročník docházky na ZŠ).

Data byla sbírána u žáků Církevní základní školy v Hradci Králové (dříve ZŠ Jana Pavla II.) a u žáků Biskupského gymnázia HK a Gymnázia Boženy Němcové Hradec Králové. Tyto školy byly vybrány z důvodu dostupnosti, kontaktů na pedagogy a žáky a domluvené spolupráce. Zároveň nabízí reprezentativní vzorek s obdobnými znaky (tj. škola ve stejném krajském městě - Hradci Králové, stejná věková skupina, všeobecné zaměření škol), ale i specifiky zejm. odlišující základní školu a gymnázium, což celkově zvyšuje reliabilitu výzkumu.

2.2 Metody získávání dat

Sběr dat probíhal na jaře roku 2020 kvantitativní diagnostickou metodou – dotazníkovým šetřením. Pro tento výzkum byla plánována forma „tužka-papír“, tj. tištěné dotazníky, ale vzhledem k uzavření škol z důvodu pandemie koronaviru došlo ke změně a byly využity online formuláře Google Forms.

Zadávání proběhlo po komunikaci s pedagogy s prosbou o rozšíření mezi jejich studenty, příp. po komunikaci s vedením školy a souhlasem s šířením dotazníku mezi mé studenty. V úvodu dotazníku byl popsán záměr výzkumu a jednotlivé otázky prošly předem pečlivou kontrolou a korekturou třetí strany, aby bylo jednoznačné, že budou pro respondenty srozumitelné a nedojde ke zkreslení výsledků z důvodu nejasně formulované otázky. Vedení a pedagogové bez obtíží vyhověli mé žádosti a byl tak sesbírán dostatečný počet dotazníků.

Otázky v dotazníku byly koncipovány dle výzkumného cíle, nezbytnou součástí jsou demografické údaje (pohlaví, věk atp.) z důvodu následné možnosti porovnání jednotlivých skupin a kategorií. Stejnými jsou vzhledem k cíli výzkumu a výzkumným otázkám dotazníkové otázky týkající se kontroly rodičů činnosti na internetu jejich dětí (otázka č. 9), aktivity (registrace) respondentů (tj. žáků) na sociálních sítích (otázka č. 5), velmi důležitá je pro nás znalost respondentů pojmu kyberšikana a schopnost jej vysvětlit (otázka č.10) a v rámci mapování prevence kyberšikany na školách se zaměřujeme na probírání (a jakou formou) tohoto fenoménu v rámci výuky (otázka č.16) a na důvěru v lidi ve svém okolí, na koho by se žáci obrátili (otázky č. 19 a č.20).

2.3 Metody zpracování a vyhodnocování dat

Zpracování získaných dat proběhlo částečně pomocí online software Google Forms a Microsoft Excel. Souhrnné tabulky a grafy, které znázorňují rozložení a zastoupení jednotlivých postojů, názorů a fakt, jsou výsledkem statistické analýzy dat pomocí funkcí počet, procenta a aritmetický průměr.

3 Výsledky

Rozbor výsledků dat je pro přehlednost prezentován v pořadí, v jakém jsou uvedeny otázky v dotazníku (viz příloha). U otázek dotazníku přímo spojených s výzkumnými otázkami je na otázky výzkumu zodpovězeno a jsou vyvozeny závěry.

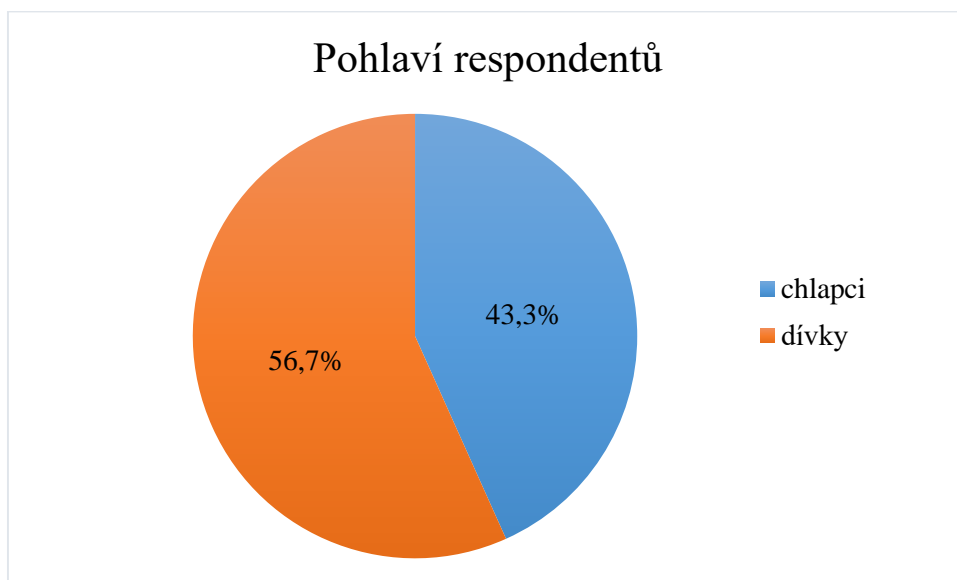
Dotazníky všech 201 respondentů jsou platné a kompletně vyplněné, žáci vybírali z nabízených odpovědí, příp. měli možnost doplnit slovně „jiné“. U otázek č. 5, 17, 18, 19 měli možnost vybrat více možností.

3.1 Otázky dle dotazníku:

Otázka č. 1:

První otázka z dotazníku zjišťuje genderové rozložení respondentů.

Celkem se účastnilo šetření 201 žáků. Výběr respondentů byl zejména dle školních tříd a nebylo cíleně ovlivňováno rovnoměrné zastoupení chlapců a dívek, rozložení dotazované skupiny je 114 dívek (56,7%) a 87 chlapců (43,3%), viz Graf 1.

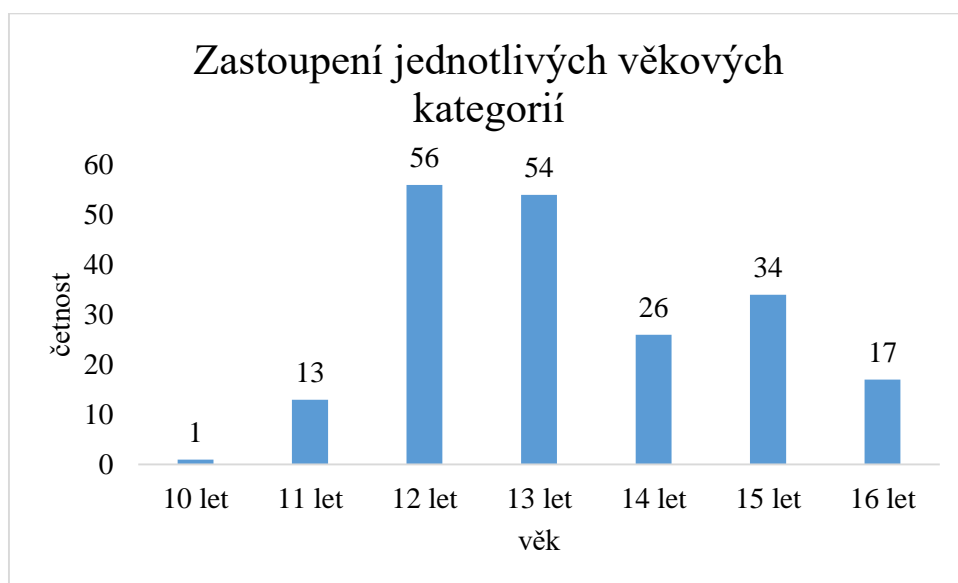
Graf 1: Poměr zastoupení chlapců a dívek

Otázka č. 2:

Druhá otázka je zaměřena na zjištění věku respondentů. Žáci měli zaškrtnout jednu odpověď ve výběru z možností 10, 11, 12, 13, 14, 15 a 16 let, respondenti v jiných věkových kategoriích nebyli osloveni.

Minimální a maximální hodnoty jsou tedy min. 10, max. 16. Cílovou skupinou byli žáci 6. – 9. ročníků ZŠ a odpovídajících ročníků na víceletých gymnáziích, což dle nástupu v 6 letech odpovídá 11 letům v 6. třídě ZŠ, ale vzhledem k možnostem předčasného zaškolení nebo přeskočení ročníku z důvodu mimořádného nadání byla zařazena i odpověď 10 let. Zároveň kvůli možnému odkladu školní docházky, opakování ročníku a povolení 10. ročníku základního vzdělávání byla zařazena mezi odpověďmi i položka s odpovědí 16 let.

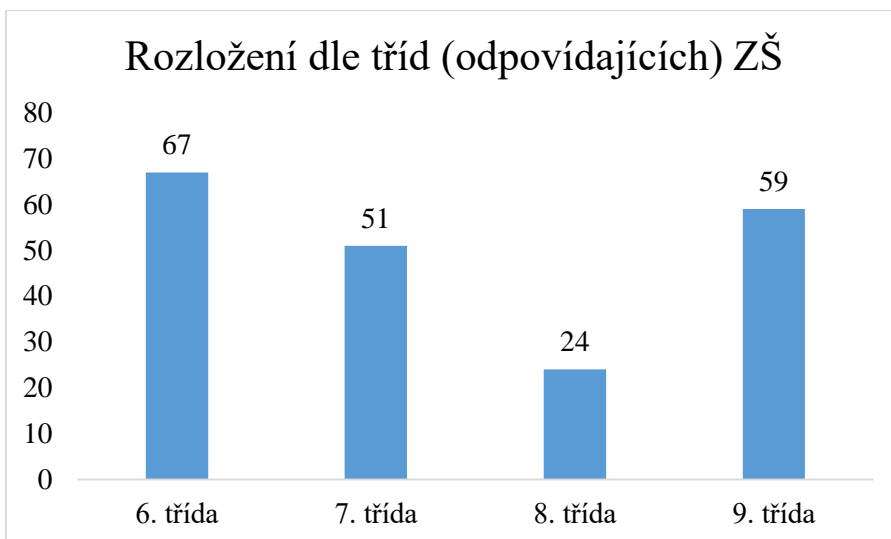
Průměrný věk respondentů je 13,29 let, nejčastěji zastoupená byla kategorie 12 let (N=56; 28%).

Graf 2: Věkové kategorie respondentů

Otázka č. 3:

Pro úplnost byla kromě věku do dotazníku zařazena i otázka na školní třídu. Žáci vybírali z položek 6., 7., 8. a 9. třída ZŠ, a to i jako odpovídající ročníku na víceletém gymnáziu. Jednotlivé ročníky byly zastoupeny následovně: 6. třída 33,3% (N=67), 7. třída 25,4% (N=51), 8. třída 11,9% (N=24), 9. třída 29,4% (N=59).

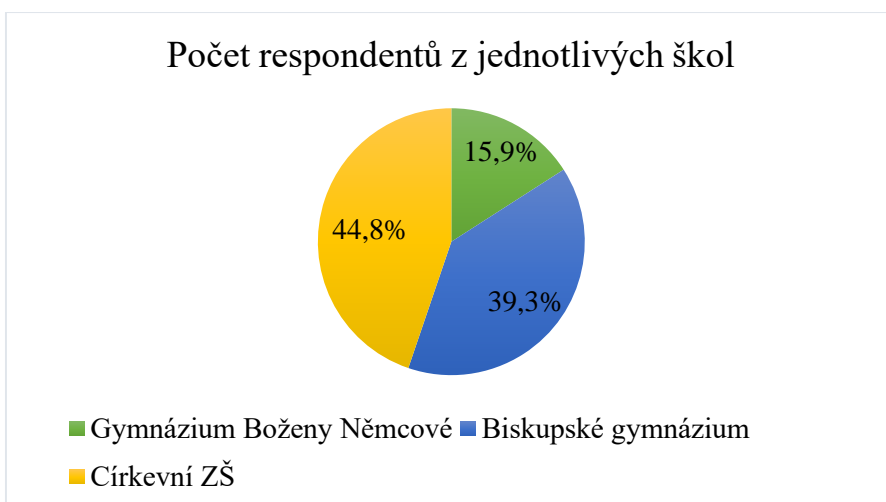

Graf 3: Rozložení respondentů dle ročníků

Otázka č. 4:

Dalším demografickým údajem popisující výzkumný soubor je škola, ze které žáci jsou. Do výzkumu byla zapojena Církevní základní škola v Hradci Králové (dříve ZŠ Jana Pavla II.) a dvě gymnázia v tomtéž městě, Gymnázium Boženy Němcové a Biskupské gymnázium.

Nejvíce, a to 44,8% (N=90), respondentů je žáky Církevní ZŠ, 39,3% (N=79) žáků studuje na Biskupském gymnáziu a zbývajících 15,9% (N=32) na Gymnáziu Boženy Němcové.

Graf 4: Rozložení respondentů mezi jednotlivými školami

Otázka č. 5:

Protože cílem výzkumu je zmapování fenoménu kyberšikany, jejíž velmi častým kanálem pro šíření jsou sociální sítě (viz teoretická část práce), další otázka je věnována konkrétním sociálním sítím a zjišťování, které respondenti využívají. Žádnou sociální síť nevyužívá dle odpovědí respondentů 7,9% (N=16) z nich, nejčastěji využívaný kanál je WhatsApp Messenger (N=150; 74,6%), u kterého by mohlo být k diskuzi, zda se jedná o sociální síť. My jsme ji však zařadili zejm. z důvodu možnosti komparace s výzkumem Kopeckého a Szotkowského – České děti v kybersvětě (2019), kde autoři WhatsApp Messenger mají jako jednu z možností u otázky „Které sociální sítě děti aktivně používají?“. Téměř stejně často využívanou, již nespornou, sociální sítí v našem výzkumu je Instagram (N=149; 74,1%), častým je také Facebook (Facebook Messenger; N=117; 58,2%). Jednotlivé odpovědi celého výzkumného souboru jsou shrnuty v Tabulce 1. Žáci mohli vybírat více možností zároveň.

Nezbytné je zde zmínit důležitý faktor a to, že většina sociálních sítí má věkovou dolní hranici pro registraci a to 13 let. A vzhledem k tomu, že ve výzkumném souboru jsou respondenti 10 – 16 let, rozdělili jsme jejich odpovědi v rámci této otázky na skupinu žáků 10 – 12 let (Tab. 2) a na skupinu 13 – 16 let (Tab. 3).

Výsledky ohledně věkové kategorie pod 13 let jsou uvedeny v Tabulce 2 a blíže okomentovány v následující kapitole v rámci odpovědi na jednu z výzkumných otázek, která zjišťuje, jaké procento respondentů má účet na sociálních sítích.

Tabulka 1: Registrace respondentů na sociálních sítích

Sociální síť	Četnost (N) ze všech respondentů	Relativní četnost (%)
Facebook (Facebook Messenger)	117	58,2%
Instagram	149	74,1%
TikTok	66	32,8%
Snapchat	81	40,2%
WhatsApp	150	74,6%

Tellonym	38	18,9%
žádné	16	7,9%

Tab. 2: Registrace na sociálních sítích respondentů mladších 13 let (tj. 10 – 12 let)

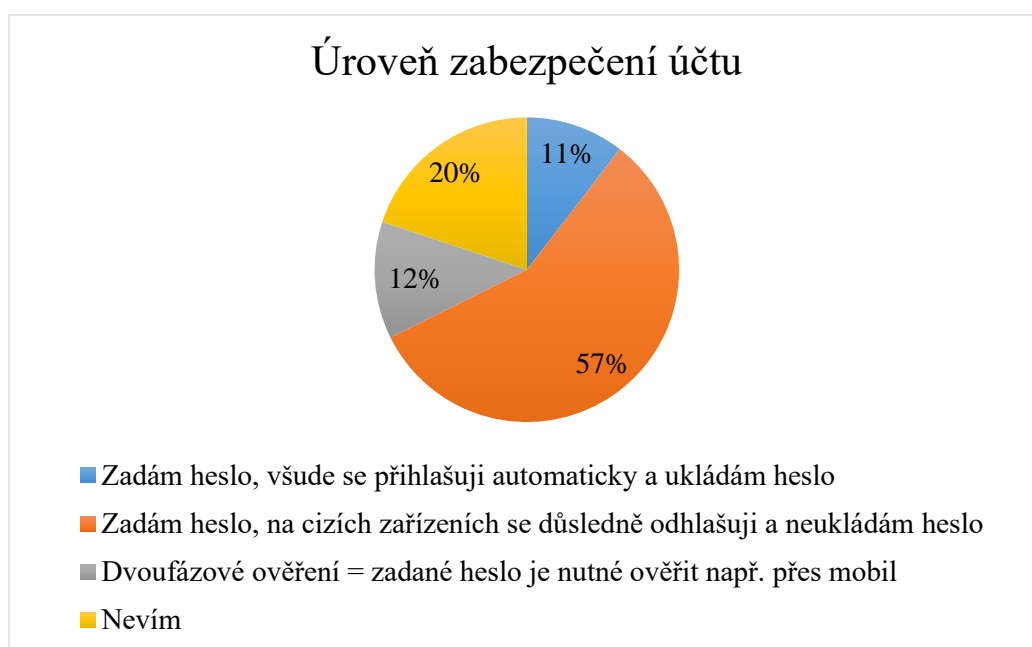
Sociální síť	Četnost z respondentů 10 – 12 let	Relativní četnost (%)
Facebook (Facebook Messenger)	18	25,7%
Instagram	33	47,1%
TikTok	14	20,0%
Snapchat	10	14,2%
WhatsApp	59	84,2%
Tellonym	3	4,0%
žádné	9	12,8%

Tab. 3: Registrace na sociálních sítích respondentů starších 13 let (tj. 13 – 16 let)

Sociální síť	Četnost z respondentů 13 – 16 let	Relativní četnost (%)
Facebook (Facebook Messenger)	99	75,6%
Instagram	116	88,5%
TikTok	52	39,7%
Snapchat	71	54,2%
WhatsApp	91	69,5%
Tellonym	35	26,7%
žádné	7	5,3%

Otázka č. 6:

Vzhledem k důležitosti preventivního opatření proti kyberšikaně, jak jsme zmínili v teoretické části práce, kterým je zabezpečení vlastního účtu, zejm. na sociálních sítích, jsme i u našich respondentů zjišťovali, jak pečlivě dbají na svoji bezpečnost při nastavování hesla a přihlašování. Graf 5 přehledně znázorňuje odpovědi žáků. 20% z dotazovaných (N=40) neví, zda si dostatečně chrání svá hesla a jakým způsobem, pouze 12% (N=25) žáků využívá dvoufázové ověření. Pokud všichni respondenti správně porozuměli otázce, pak je alarmující, že 11% (N=21) ukládá heslo a přihlašuje se všude automaticky, častěji takto odpovídaly dívky (N=13; 62%) a více než polovina (N=11) jsou žáci 9. třídy.

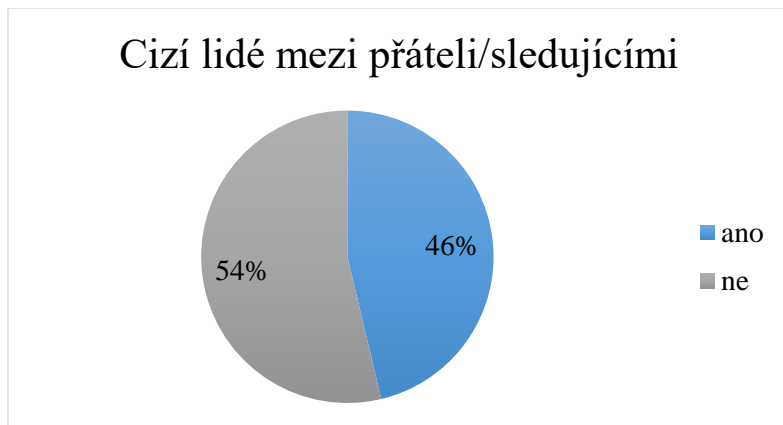

Graf 5: Přístup respondentů k nastavení hesla a přihlašování

Otázka č. 7:

Touto otázkou jsme sledovali další vědomý krok k bezpečnosti na sociálních sítích a preventivní opatření, kterým je nepřidávat si mezi přátelé/sledující lidi, které vůbec neznám. Snažili jsme se o co nejvyšší reliabilitu výsledků doplňující poznámkou k otázce, že se nezapočítává profil, který je určen k neosobnímu předvádění umění nebo prezentaci výrobků, ať už se jedná o např. kresbu, pečení, cvičení atp.

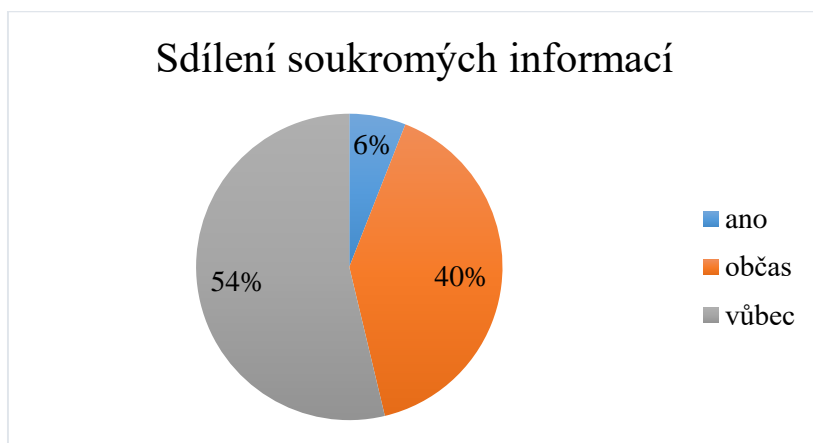
Výzkumný soubor je rozdělený téměř na polovinu, 46% (N=93) má mezi sledujícími/přáteli i lidi, které vůbec nezná, z toho jsou opět téměř na polovinu rozděleni chlapci (N=45) a dívky (N=48).

Graf 6: Poměr respondentů majících mezi přáteli/sledujícími neznámé

Otázka č. 8:

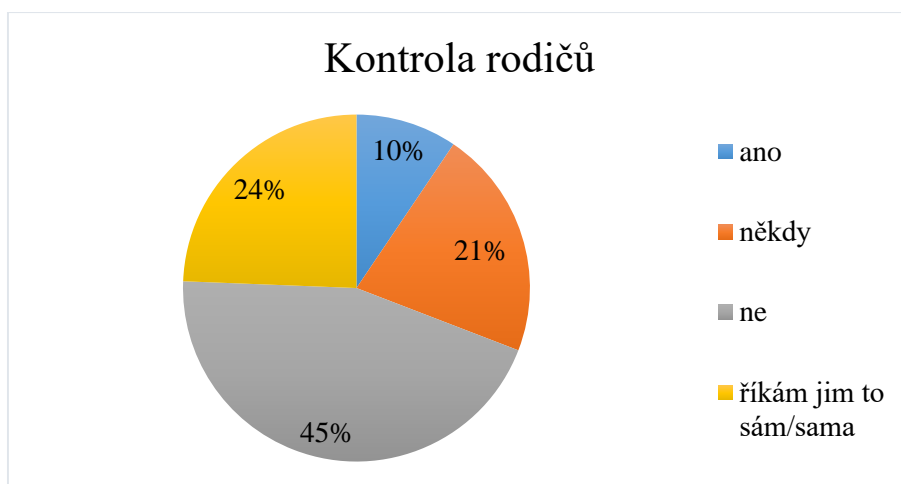
Další graf znázorňuje přístup žáků ke sdílení informací na sociálních sítích ze soukromého života (např. fotografie rodiny, domova, co aktuálně dělají, kam chodí, jaké mají zájmy atp.). Nadpoloviční většina (N=108; 54%) tyto informace nesdílí vůbec, 40% (N=81) občas ano.

Graf 7: Přístup respondentů ke sdílení informací na sociálních sítích ze soukromého života

Otázka č. 9:

S ohledem na nezletilost respondentů jsme zjišťovali, zda mají rodiče přehled o aktivitě svých dětí na sociálních sítích. Skrze jejich odpovědi na otázku „Kontrolují rodiče Tvoji činnost na internetu?“ jsme zjistili, že téměř polovinu z nich (N=90; 45%) nekontrolují. Poměrově jsou v této odpovědi téměř vyrovnaní chlapci (N=46; 52%) a dívky (N=44; 48%), zastoupeny jsou podobně všechny věkové skupiny.

Graf 8: Kontrola rodičů nad činností jejich dětí na internetu z pohledu respondentů (dětí)

Otázky č. 10

Stěžejní otázkou pro výzkum samotný je znalost respondentů pojmu kyberšikana na takové úrovni, že by byli schopni ji vysvětlit např. kamarádovi. 91% (N=182) z dotazovaných žáků by toho dle sebereflexe schopno bylo, že by vysvětlení nezvládli přiznala 2% (N=4) žáků, samí chlapci. Nevědělo 7% respondentů (N=15).

Otázka č. 11 a č. 12:

Cílem těchto dvou otázek bylo zmapovat, zda žáci mají přehled o tom, prostřednictvím jakého hardwaru a softwaru může kyberšikana probíhat.

I přes kontrolu a zpětnou vazbu v rámci přípravy dotazníku jsme však narazili na limit v zadání těchto dvou otázek, které nebyly dostatečně srozumitelně formulovány a

vzhledem k distribuci dotazníku online a nemožnosti respondentů se při vyplňování doptávat mají odpovědi velmi nízkou reliabilitu, protože mnoho respondentů nezodpovědělo vůbec, nebo vyplnili do příslušné kolonky místo slovní odpovědi náhodné číslo, případně napsali, že otázce nerozumí nebo pouze opsali zadání. Odpovědi z těchto dvou dotazníkových otázek tedy nelze vyhodnotit.

Otázka č. 13:

Následující dvě otázky jsou zaměřeny na kybernetickou agresi, kterou respondentům v dotazníku vysvětlujeme popisem v závorce: „někdo tebe nebo někoho ve tvém okolí skrze zprávy či sociální sítě opakovaně urážel, zesměšňoval, zastrašoval, ztrapňoval, obtěžoval, nebo vyhrožoval a nadával“.

Podle výzkumu Kopeckého (2019) přímo toto chování zažilo 27% (N=7383) respondentů z jeho výzkumného souboru (N=27177, věk 7-17 let), některou z forem kybernetické agrese (kam zahrnuje i např. založení falešného profilu, vydírání, napadení a zneužití online účtu) zažilo v roce 2018 41% (N=11221) respondentů.

Otázka v našem dotazníku je formulována tak, že zahrnuje kybernetickou agresi přímo na respondentech, ale i na jejich okolí. Výsledky poukazují přesně na třetinu (N=67; 33%) respondentů, která se s kybernetickou agresí někdy setkala, což je velmi vysoké číslo a je srovnatelné s výsledky Kopeckého (2019). Při porovnávání je ale samozřejmě potřebné přihlídnout k tomu, že Kopecký nezahrnuje kyberagresi v okolí (pouze na respondentech samotných), ale zároveň zahrnuje do kyberagrese více forem, než jak jsme definovali v dotazníku my. Srovnávat výsledky zároveň můžeme s Erlebachem, který ve své diplomové práci (2017) pokládal respondentům v dotazníku identickou otázku. V jeho výzkumném souboru (N=471; žáci 6. – 9. tříd základních škol v Jaroměři) se s kybernetickou agresí (kyberšikanou) takto definovanou setkala 35,9% respondentů, což je velice blízké našim výsledkům (33%). Můžeme tedy poměrně jednoznačně potvrdit, že s výše definovanou formou kybernetické agrese se setkává třetina žáků 2. stupně základních škol.

Otázka č. 14:

V této otázce se věnujeme také kyberagresi, stejně definované formě jako v předchozí otázce, ale zaměřujeme se přímo na respondenty, zda se někdy oni sami takto

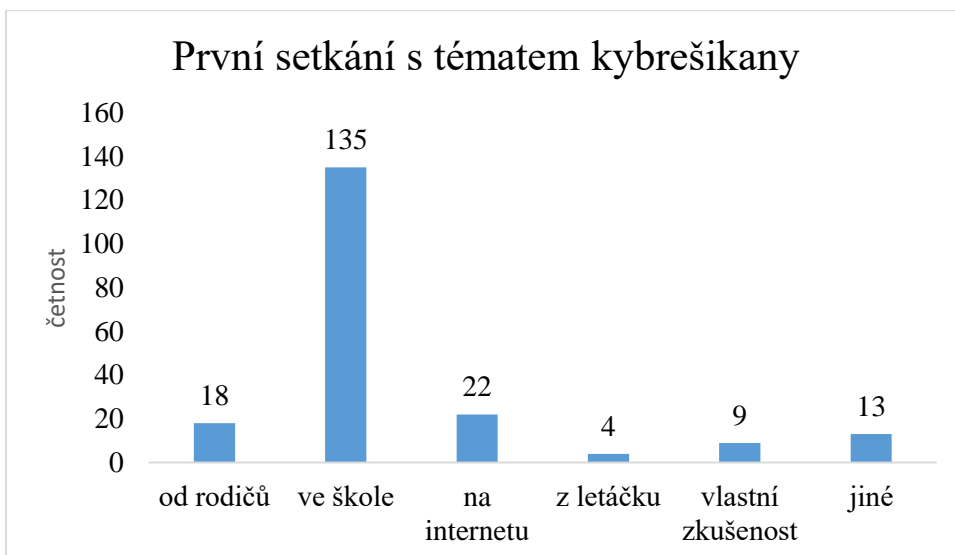
opakovaně chovali. Kladně odpovědělo 5% (N=10), což ale nemusí být 100% vypovídající vzhledem k velké citlivosti otázky a možnému utajování (resp. „mlžení“) z důvodu sebereflexe a vyhodnocení, že se jedná o nežádoucí chování, ke kterému se není vhodné hlásit. Tuto otázku také můžeme porovnat s Erlebachovým výzkumem (2017), na jeho (stejně formulovanou) otázku odpovědělo kladně 11,46% respondentů. Je tedy k diskuzi, příp. k dalšímu zkoumání, zda je tento rozdíl mezi Jaroměří (11,5%) a Hradcem Králové (5%) skutečný nebo se jedná o zkreslení dané přístupem (a svědomím) žáků k vyplňování dotazníku.

Otázka č. 15:

Vzhledem k výzkumnému cíli, kterým je zmapovat rozsah prevence a to na školách i v rodinách, byla do dotazníku zařazena otázka zjišťující, kde se respondenti o kyberšikaně poprvé dozvěděli. 67% (N=135) žáků se o fenoménu kyberšikany dozvědělo právě ve škole, což potvrzuje i následující otázka, že se ve školách kyberšikana probírá. Druhým, výrazně méně zastoupeným, „místem“ prvního setkání s pojmem kyberšikany je internet (N=22; 11%) a těsně jej následují rodiče a to u 9% (N=18) respondentů. Mezi odpověďmi „jiné“ (6,5%) byly zmíněny zejm. kombinace rodiny, školy a internetu, příp. jiných členů rodiny. V porovnání s výzkumným šetřením v Jaroměří (Erlebach, 2017) se potvrzuje nejčastější první setkání s tématem kyberšikany ve škole, srovnání viz Tabulka 4.

Tab. 4: Porovnání výzkumného šetření v Jaroměří (Erlebach, 2017) a našeho výzkumu v Hradci Králové – kde respondenti poprvé získali informace o kyberšikaně

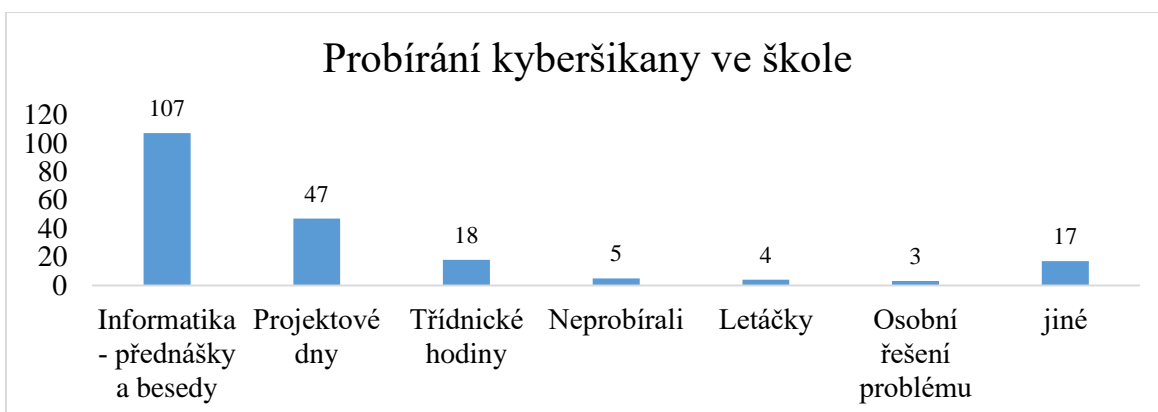
První setkání s tématem kyberšikany	Hradec Králové	Jaroměř
Škola	67%	59%
Internet/média	11%	14%
Rodiče	9%	23%

Graf 9: Přehled, kde se respondenti poprvé dozvěděli o kyberšikaně

Otázka č. 16:

Tato otázka úzce souvisí s předchozí, zaměřujeme se v ní přímo na prevenci na školách. Ptáme se respondentů, zda kyberšikanu ve škole již probírali a jakou formou. Z dotazovaných žáků toto téma neprobíralo pouze 2,5% (N=5), z toho většina (N=4) byli žáci 6. ročníků. Nejčastěji (N=107; 53%) prevence probíhá v rámci Informatiky (přednášky a besedy), vysoce zastoupené jsou také projektové dny (N=47; 23%). Mezi odpovědi „jiné“ žáci zařadili Občanskou a rodinnou výchovu (N=4; 2%), ostatní si nevzpomínají. Jednotlivé odpovědi a jejich zastoupení jsou znázorněny v Grafu 10.

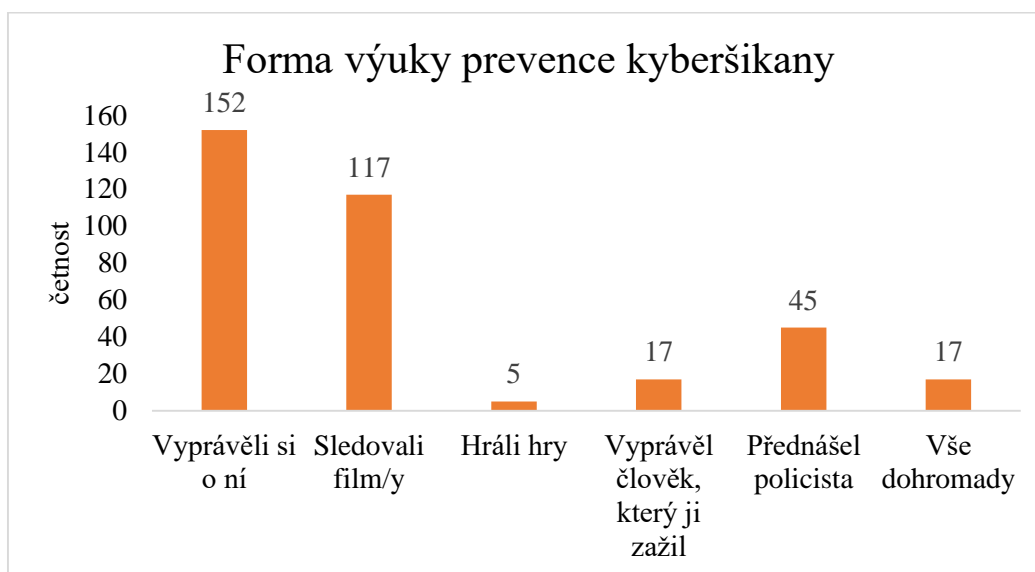

Graf 10: Přehled forem, jak se ve škole žáci učí o kyberšikaně

Otázka č. 17:

Důležité je být o kyberšikaně informován (co to je, jaké jsou její znaky, konkrétní příklady), ale nezbytná je i výuka prevence (viz teoretická část práce). Na vzdělávání o prevenci ve školách se zaměřuje další otázka, která zjišťuje, jakou formou se o prevenci žáci učí. Nejčastěji si o ní vypráví (N=152), což i koreluje s předchozí otázkou a nejčastější odpovědí (Informatika – přednášky a besedy), časté je také sledování filmů (N=117).

Graf 11: Přehled forem, jak se ve škole žáci učí o prevenci kyberšikany

Otázka č. 18:

Podle odpovědí na otázku „Co bys ve škole při výuce o kyberšikaně uvítal/a, co ti přijde přínosné“ jsou žáci nedostatečně seznamováni s konkrétními případy (56% respondentů by kazuistiky ve výuce uvítalo; N=113). Třetině dotazovaným žákům přijdou přínosná videa (N=68; 33%) a uvítali by, aby se o kyberšikaně více mluvilo s vyučujícím (N=56; 28%). 24% (N=48) respondentů odpovědělo „nevím“. Vhodné je i věnovat pozornost tomu, že ve volné odpovědi 4 žáci zmínili, že nejsou informováni o tom, co dělat, kdyby se stali obětí.

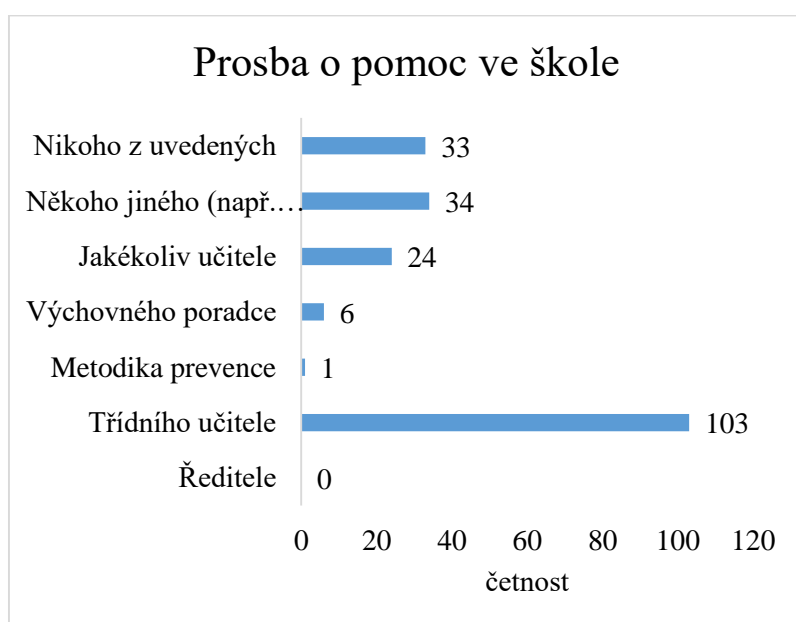
Otázka č. 19:

Následující otázka přímo navazuje na nejisté odpovědi v předchozí otázce – ptáme se respondentů, co by při zjištění kyberšikany ve svém okolí dělali. Nejčastěji by o tom řekli rodičům (N=123; 61%) nebo/a požádali o pomoc někoho z dospělých ve škole (N=103; 51%). Koho konkrétně zjišťuje následující otázka viz níže. Častou odpovědí (N=51; 25%) bylo, že by se zeptali někoho z kamarádů (vrstevníků), co mají dělat. V rámci zkvalitňování prevence a informovanosti žáků je důležité zaměřit se na odpověď 12% respondentů (N=24), kteří by se pokusili na agresora zaútočit stejným způsobem a vrátili mu to. Ve volné odpovědi se vyjádřilo různou formou 6% (N=12) žáků, že by agresora zablokovali a ignorovali.

Otázka č. 20:

Zda žáci vědí, na koho se ve škole mohou obrátit, a kdo má jejich důvěru, mapuje poslední otázka dotazníku, viz Graf 12. Největší důvěru má dle odpovědí u žáků třídní učitel (N=103; 51%).

Při srovnání s výsledky Erlebacha (2017) na ZŠ v Jaroměři vidíme také jednoznačnou převahu důvěry právě v třídního učitele (36%), jako druhá nejčastější odpověď je uveden jakýkoli učitel (26%).

Graf 12: Přehled četností odpovědí, na koho by se žáci ve škole jako prvního obrátili s prosbou o pomoc v případě zjištění kyberšikany

3.2 Výzkumné otázky

Odpovědi na výzkumné otázky vycházejí z výsledných dat z dotazníku, níže je pro přehlednost shrnujeme zvlášť i s komentářem a případným porovnáním.

Výzkumná otázka č. 1: **Jak vysoká je kontrola rodičů činnosti jejich dětí na internetu?**

Odpověď na tuto výzkumnou otázku hledáme v souvislosti s bezpečností nezletilých na internetu a přehledu o jejich aktivitě ze strany rodičů. S rychle postupujícím vývojem moderních ICT není pro většinu rodičů možné učit se stejně rychle jako jejich děti a proto není výjimkou, že děti předčí své rodiče v uživatelských dovednostech, pracují pohotově a hbitě, což však také často znamená impulzivně, bez rozmyslu a bez kritického úsudku. Zda rodiče kontrolují činnost dětí na internetu, jsme zjišťovali pomocí dotazníkové otázky „*Kontrolují rodiče Tvoji činnost na internetu?*“.

Dle odpovědí respondentů (tj. dětí) téměř polovinu z nich (N=90; 45%) nekontrolují, 24% dotazovaných o své činnosti na internetu říká rodičům sám/sama a 21% kontrolují někdy. Jednoznačnou odpověď „ano“ vybralo pouze 10% respondentů.

Zaujalo nás poměrové zastoupení chlapců a dívek těch, které rodiče nekontrolují (tedy odpověděli „ne“), které bylo téměř vyrovnané (chlapci 48%, dívky 52%).

Výzkumná otázka č. 2: **Jaké procento žáků 2. stupně ZŠ a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií má účet na sociálních sítích?**

Žádnou sociální síť nevyužívá dle odpovědí respondentů 7,9%, tedy 92,1% ano. Vzhledem k věkové hranici na sociálních sítích (13 let) odpověď na tuto otázku rozšíříme o informaci, zda tuto dolní věkovou hranici pro registraci žáci dodržují či nikoliv. Rozdělili jsme jejich odpovědi v rámci této otázky na skupinu žáků 10 – 12 let a na skupinu 13 – 16 let.

Výsledky dětí mladších 13 let jsme chtěli zjistit i kvůli výše zmíněnému srovnání s výzkumem *České děti v kybersvětě* (realizovaný Univerzitou Palackého v Olomouci, 2019), který na reprezentativním vzorku prokázal, že více než polovina českých dětí

mladších 13 let využívá různé sociální sítě (51,75%; dominuje Facebook, Instagram a Snapchat) (Kopecký, Szotkowski, 2019). V našem výzkumném souboru z respondentů mladších 13 let (N=70) na sociálních sítích nemá účet pouhých 12,8% (N=9) z nich. Nejčastěji využívají WhatsApp Messenger (N=59; 84,2%), vysoké zastoupení má také sociální síť Instagram (N=33; 47,1%). Ve srovnání s výzkumem Kopeckého a Szotkowského (2019) lze předpokládat, že se za dva roky (data zmíněného výzkumu byla sbírána v r. 2018) výrazně zvýšil počet uživatelů sociálních sítích, kteří klamou ohledně svého věku a registrují se mladší 13 let. Výběr sociálních sítí v našem dotazníku na tuto otázku se shodoval s nejčastějšími odpověďmi u Kopeckého a Szotkowského (2019) pouze s vynecháním YouTube, který ze zkušenosti (jako vyučující Informatiky) vím, že žáci YouTube využívají velmi často, ale pouze ke sledování videí jako pasivní diváci, tedy bez přihlášení, a tím nenaplnují kritéria sociální sítě.

Výzkumná otázka č. 3: **Jaké procento respondentů by bylo schopno vysvětlit kamarádovi pojem „kyberšikana“?**

Tato otázka je pro výzkum stěžejní a potvrdila náš předpoklad, že většina žáků 2. stupně základních škol tento pojem zná a rozumí mu do té míry, že by byli schopni jej vysvětlit kamarádovi. Na otázku v dotazníku „*Viš co to je kyberšikana a jak se projevuje, dokázal/a bys to např. vysvětlit kamarádovi?*“ odpovědělo 91% z dotazovaných „ano“, 2% vyhodnotila, že by to nezvládli a 7% nevědělo.

Ve srovnání s Erlebachem (2017), který se ve svém výzkumu respondentů dotazoval formulací „*Viš, jak se kyberšikana projevuje?*“ jsou výsledky velice podobné, žáci v Jaroměři odpověděli „ano“ z 89%, 4% „ne“ a 7% „nevím“.

Můžeme tedy konstatovat, že informovanost žáků ohledně kyberšikany (jejích projevů) ve věkové kategorii tříd druhého stupně ZŠ se pohybuje okolo 90%.

Výzkumná otázka č. 4: **Jaké procento respondentů již kyberšikanu v rámci výuky nějakou formou probíralo?**

Protože je cílem práce zmapovat i prevenci na školách, zjišťujeme ve výzkumu, zda žáci ve škole kyberšikanu probírají a jakou formou. Na otázku v dotazníku „*Probírali jste již kyberšikanu ve škole? Pokud ano, vyber jakou formou.*“ vybralo z nabízených odpovědí „Neprobírali“ pouze 2,5% respondentů, ostatní zaznamenali některou z ostatních nabízených možností (podrobně viz otázka dotazníku č. 16 výše). Nejčastěji (53%) prevence probíhá v rámci Informatiky (přednášky a besedy) a dále v rámci projektových dnů (23%).

Žáci tedy na školách kyberšikanu probírají, pro mnohé z nich (67%) je právě škola první místo, kde se s tímto tématem setkávají. O to více je potřeba dbát na to, aby výukový materiál byl kvalitní a žáci měli povědomí ne pouze o tom, že kyberšikanu probírali, ale byli s ní skutečně podrobně seznámeni a dokázali jí předejít.

Výzkumná otázka č. 5: **Na koho by se nejčastěji žáci obrátili v případě zjištění kyberšikany ve svém okolí?**

Poslední výzkumnou otázkou se snažíme zmapovat, za kterými osobami by žáci v případě zjištění kyberšikany šli, tedy kdo má jejich největší důvěru. Velmi pozitivně hodnotíme zjištění, že 61% respondentů by se v případě zjištění kyberšikany obrátilo na své rodiče. Otázka v dotazníku byla formulována „*Co bys dělal/a, kdybys zjistil/a ve svém okolí případ kyberšikany (např. u kamaráda, nebo i u sebe)?*“ a v odpovědích žáci vybírali (i několik) z následujících možností: Nic, budu čekat, až to přestane; Zeptám se někoho z kamarádů (vrstevníků), co mám dělat; Řeknu to rodičům; Požádám o pomoc někoho z dospělých ve škole; Pokusím se na agresora zaútočit stejným způsobem (vrátit mu to). Rodiče jsou tedy pro žáky první a nejjistější volbou.

Zároveň celých 51% respondentů by se nebálo požádat o pomoc někoho z dospělých ve škole. Koho konkrétně rozkryla následující otázka v dotazníku a to s velmi jednoznačným výsledkem. Největší důvěru má dle odpovědí u žáků třídní učitel (51%). Druhou nejčastější volbou (17%) byl školní psycholog nebo etoped – tento výsledek však nelze snadno generalizovat, je nutné vycházet z faktu, že na školách z našeho

výzkumného souboru jsou tyto funkce zřízené, obsazené a již několik let velmi dobře fungují.

Při srovnání s výsledky Erlebacha (2017) na ZŠ v Jaroměři vidíme také jednoznačnou převahu důvěry právě v třídního učitele (36%), jako druhá nejčastější odpověď je uveden jakýkoli učitel (26%) – tato odpověď v našem výzkumu čítá relativní četnost 12%.

4 Shrnutí výsledků

Výzkumným cílem naší práce bylo zmapovat a popsat současnou situaci kyberšikany u žáků 2. stupně základních škol a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií, zjistit povědomí žáků o tomto riziku a získat data o jejich fungování na sociálních sítích.

Výzkumný soubor tvořili žáci ve věku 10 – 16 let z Církevní ZŠ v Hradci Králové a víceletých gymnázií ve stejném městě – Biskupského gymnázia a Gymnázia Boženy Němcové. Data jsme získávali prostřednictvím online dotazníků (Google Forms) vytvořených na základě výzkumného cíle a zároveň umožňující komparaci s obdobnými šetřeními v posledních letech v ČR. Výzkumný soubor obsahuje celkem 201 respondentů, všechny dotazníky byly platné.

Zformulovali jsme pět výzkumných otázek, na které jsme z odpovědí v dotazníku hledali odpovědi. Zjistili jsme, že 45% dotazovaných dětí vnímá, že jejich činnost na internetu rodiče nekontrolují, což je téměř polovina a poměrně alarmující číslo. Genderové rozložení této skupiny respondentů je téměř vyrovnané (chlapci 48%, dívky 52%), nelze tedy vyvodit závěr, zda jsou více kontrolovaní chlapci nebo dívky. Dle získaných dat má na sociálních sítích účet 92% dotazovaných žáků, a to včetně věkové skupiny pod 13 let, která dle pravidel sociálních sítí nemá povolenou registraci. Ze žáků 10 – 12 let našeho výzkumného souboru má účet na alespoň některé sociální síti 77,2%, což je výrazně více, než ve výzkumu Kopeckého a Szotkowského (2019), kteří udávají relativní četnost 51,8%. Pro výzkum stěžejní jsou výsledky další výzkumné otázky, které potvrdily náš předpoklad, že většina žáků 2. stupně základních škol (91%) pojem „kyberšikana“ zná a rozumí mu do té míry, že by byli schopni jej vysvětlit kamarádovi.

V rámci mapování prevence na školách jsme zjistili, že 97,5% respondentů ve škole již kyberšikanu nějakou formou probíralo a pro mnohé z nich (67%) je právě škola místem prvního setkání s tímto tématem. Z toho vyplývá velmi naléhavá potřeba pečlivé přípravy preventivních programů. Zároveň chceme také apelovat na vedení škol, aby kvalitně vzdělávalo všechny své pedagogy v oblasti kyberšikany, protože při zjišťování, na koho by se nejčastěji žáci obrátili v případě zjištění kyberšikany ve svém okolí, byli za rodiči (61%) i hojně zastoupeni „dospělí ve škole“ (51%), a z nich nejčastěji třídní učitel (51%). Proto je důležité, aby o kyberšikaně, její prevenci a intervenci nebyl informován pouze metodik prevence (za kterým by šlo méně než 1% respondentů), ale naopak nejlépe všichni pedagogové.

Závěr

V diplomové práci jsem se věnoval tématu kyberšikany s cílem zmapovat a popsat tento fenomén a to nejprve z teoretických východisek odborné literatury a následovně ve výzkumné části na vzorku žáků 2. stupně základních škol a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií v Hradci Králové, zjistit úroveň informovanosti, prevence a intervence. Snažil jsem se popsat realitu, jak se žáci věkové kategorie 10 – 16 let setkávají s negativním chováním v kyberprostoru, jak jsou informováni a jaká je na školách v této oblasti prevence.

V práci je obsažen komplexní obraz o kyberšikaně a to pedagogicko-psychologický, informačně technologický a právní. Do teoretického rámce je zasazen popis a charakteristika fenoménu kyberšikany, jsou popsány její formy, způsob prevence včetně dostupných programů, služeb a poskytovatelů metodických materiálů a možnosti intervence při kyberútoku. Dotazníkové šetření přineslo dostatečná data pro odpověď na výzkumné otázky. Cíl práce se mi podařilo splnit, z výzkumu jsem získal data, která jsem porovnal s dalšími výzkumnými šetřeními na toto téma a mohl tak vyvodit závěry, které jsou zobecnitelné na širší populaci.

Výsledkem práce jsou pozitivní výsledky o dostatečné informovanosti žáků o kyberšikaně, ale zároveň i méně pozitivní potvrzení, že se kyberšikana na našich školách stále častěji vyskytuje a ne vždy žáci vědí, jak jí čelit, nebo lépe – jak jí zabránit. Velká část dětí by při setkání se s kyberšikanou hledala pomoc u rodičů a vzhledem k tomu, že rodiče jsou dle výsledků prvním tzv. „záchytným bodem“, je důležité, aby i oni byli dostatečně informováni, co kyberšikana je, jak se jí bránit a jak v případě kyberútoku mohou své děti chránit, příp. jak je tomu ani nevystavovat. Vhodné by bylo, aby v rámci prevence na školách byly poskytnuty minimálně propagační materiály např. při rodičovských schůzkách i rodičům, aby věděli, že zákaz sociálních sítí a striktní přístup není řešením, naopak situaci pouze zhorší. V rámci edukace pedagogů je velmi důležité, aby nebyl jedinou informovanou osobou pouze metodik prevence (příp. výchovný poradce), ale zejména třídní učitelé, kteří jsou dle výsledků výzkumu nejčastější cílovou skupinou pro žáky při hledání pomoci ve škole. Úspěšnost práce vnímáme i v souvislosti porovnávání získaných dat s jinými výzkumy, kde se prokázala vysoká korelace výsledků.

Ač je to častá fráze, tak velice pravdivá, že pokrok jde mílovými kroky kupředu a technologie se vyvíjejí tak rychle, že je ani nestíháme sledovat. Zároveň se často divíme, jak je možné, že mladší generace se tak rychle přizpůsobuje, učí a dokáže se orientovat v ICT rychleji, než generace předcházející. Malé děti dokáží dnes bez znalosti čtení a psaní intuitivně ovládat chytré telefony, předškoláci hrají počítačové hry lépe než jejich rodiče, žáci prvního stupně dokáží psát na počítači rychleji než my. Tak bychom mohli pokračovat a utvrzovat se, že ICT se už jistě stávají nedílnou součástí našich životů, nabízí nám obrovské možnosti, ale zároveň přináší i rozsáhlá rizika, která mohou mít velmi zásadní negativní vliv a dopad na naše životy. Proto je potřeba se v této oblasti neustále vzdělávat, ne pouze konzumovat nabízené možnosti, ale zajímat se o širší kontext problematiky a na nás, kteří jsme v tomto oboru více zainteresovaní je zodpovědnost právě o této stránce rizik a nutné ostražitosti a bezpečnosti informovat a vzdělávat ostatní (zejm. tedy naše žáky), aby internet zůstal dobrým sluhou, ale nestal se zlým pánem.

Příloha 1: Dotazník Kyberšikana

Milí žáci,

rád bych vás požádal o vyplnění předloženého dotazníku k mé diplomové práci, která se zaměřuje na kyberšikana. Výzkumu se účastní i mnoho dalších vašich vrstevníků.

Dotazování je anonymní. Neexistují zde žádné správné či chybné odpovědi - správně je to, co odpovídá vašemu názoru.

Prosím, přečtěte si pečlivě otázky a zvažte uvedené možnosti odpovědí. Nepřemýšlejte u jednotlivých otázek příliš dlouho a odpovídejte spontánně.

Děkuji za váš čas a ochotu!

David Špelda
(student pedagogické fakulty UHK)

Vybranou odpověď označte:

1. Jsi: chlapec   dívka

2. Tvůj věk: 10   11   12   13   14   15   16

3. V jaké jsi třídě (ročníku odpovídajícímu ZŠ):   6.   7.   8.   9.

4. Název školy:

5. Na které sociální síti máš vlastní profil/účet (možnost více odpovědí):
    Facebook (Facebook Messenger)
    Instagram
    TikTok
    Snapchat
    WhatsApp Messenger
    Tellonym
    Žádné

6. Jaké máš zabezpečení profilu/úctu na sociální síti?
  - Zadám heslo, všude se přihlašuji automaticky a ukládám heslo
  - Zadám heslo, na cizích zařízeních se důsledně odhlašuji a neukládám heslo
  - Dvoufázové ověření = zadané heslo je nutné ověřit např. přes mobil
  - Nevím

7. Máš v přátelích (nebo sledujících) i lidi, které vůbec neznáš?
(pozn.: do této otázky se nezapočítává profil, který je určen k neosobnímu předvádění umění nebo prezentaci výrobků, ať už se jedná o např. kresbu, pečení, cvičení atp.)
Ano Ne
8. Sdílíš veřejně na svém profilu informace ze soukromého života (např. fotografie domova, rodiny, co kdy aktuálně děláš, kam chodíš, jaké máš zájmy atp.)?
Ano Občas Vůbec
9. Kontrolují rodiče Tvoji činnost na internetu?
Ano Někdy Ne Říkám jim to sám/sama
10. Víš co to je kyberšikana a jak se projevuje, dokázal/a bys to např. vysvětlit kamarádovi?
Ano Ne Nevím
11. Prostřednictvím jakého hardwaru (počítač, tablet, telefon...) může kyberšikana probíhat? Napiš pár příkladů.
.....
12. Prostřednictvím jakého softwaru (sociální sítě, smsky, chaty...) může kyberšikana probíhat? Napiš pár příkladů.
.....
13. Setkal/a jsi se někdy s jednáním kybernetické agrese, tj. kdy tebe nebo někoho ve tvém okolí někdo skrze zprávy či sociální sítě opakovaně urážel, zesměšňoval, zastrašoval, ztrapňoval, obtěžoval, nebo vyhrožoval a nadával?
Setkal Nesetkal
14. Ty sám/sama jsi někdy někomu skrze zprávy či sociální sítě opakovaně nadával, vyhrožoval, urážel, zesměšňoval, zastrašoval, ztrapňoval, obtěžoval?
Ano Ne
15. Jak jsi se o kyberšikaně poprvé dozvěděl/a?
  - Od rodičů
  - Ve škole
  - Na internetu
  - Z letáčku
  - Vlastní zkušenost
  - Jiné .....
16. Probírali jste již kyberšikanu ve škole? Pokud ano, vyber jakou formou.
  - Informatika - přednášky a besedy
  - Projektové dny

- Třídnické hodiny
- Osobní řešení problému
- Letáčky
- Zájmové kroužky
- Webové stránky školy
- Neprobírali
- Jiné .....

17. Jakou formou jste se ve škole o prevenci kyberšikany učili?

- Vyprávěli si o ní
- Sledovali film/y
- Hráli hry
- Vyprávěl člověk, který ji zažil
- Přednášel policista
- Vše dohromady

18. Co bys ve škole při výuce o kyberšikaně uvítal/a, co ti přijde přínosné?

- Více o ní mluvit s vyučujícími
- Používat videa
- Seznámit se s konkrétními případy
- Nevím
- Jiné .....

19. Co bys dělal/a, kdybys zjistil/a ve svém okolí případ kyberšikany (např. u kamaráda, nebo i u sebe)? Můžeš vybrat i více možností:

- Nic, budu čekat, až to přestane
- Zeptám se někoho z kamarádů (vrstevníků), co mám dělat
- Řeknu to rodičům
- Požádám o pomoc někoho z dospělých ve škole
- Pokusím se na agresora zaútočit stejným způsobem (vrátit mu to)
- Jiné .....

20. Na koho konkrétně by ses ve škole obrátil/a jako prvního s žádostí o pomoc v případě zjištění kyberšikany, koho bys oslovil/a?

- Ředitele
- Třídního učitele
- Metodika prevence
- Výchovného poradce
- Jakékoliv učitele
- Někoho jiného (např. školního psychologa, etopeda)
- Nikoho z uvedených

Děkuji a přeji pěkný den!

Příloha 2: Plakáty a letáky o kyberšikaně pro žáky

KYBERŠIKANA

ÚVOD DO PROBLEMATIKY

Co je kyberšikana?

Kyberšikana je psychická šikana realizovaná v rámci služeb internetu nebo GSM sítí (mobilní telefony).

Případy ukazují častou souvislost mezi kyberšikanou a školní šikanou, není to však vždy pravidlem.

Stejně jako v případě šikany, i zde musí platit opakovanost účinku kyberšikany na oběť, nicméně té lze dosáhnout v řadě případů i jednorázovým útokem (útočník např. vytvoří ponižující webovou stránku, ačkoli už svůj útok dále rozvíjet nebude, oběť může být poškozována do té doby, dokud bude problematická webová stránka existovat).

Pod pojmem kyberšikana se skrývá řada různorodých projevů, které mohou probíhat samostatně nebo v kombinaci.

Nejčastější projevy kyberšikany

Ztrapňování, urážení, nadávání, pomlouvání...

v rámci sociálních sítí, blogů či jiných webových stránek, v diskuzích, chatech, e-mailech, SMS zprávách atd.

Zastrašování, vyhrožování a vydírání...

v rámci sociálních sítí, blogů či jiných webových stránek, v diskuzích, chatech, e-mailech, SMS zprávách atd.

Zveřejňování ponižujících fotografií, videozáznamů či audiozáznamů na internetu,

kteřé mohou být buď autentické či uměle vytvořené (koláže atd.)

Krádež identity obětí - vytváření falešných účtů, krádeže cizích účtů a manipulace s nimi

s cílem dostat oběť do potíží.

Obtěžování a pronásledování

např. psaním zpráv, voláním nebo prozváněním, jež může přejít v kyberstalking či stalking.

Vyloučení z online komunity jako forma šikany.

KYBERŠIKANA

ZÁSADY OCHRANY A OBRANY

Jak se chránit před kyberšikanou?

Respektovat ostatní, nevyvolávat zbytečné konflikty ve skutečném ani virtuálním světě.

Nesdělovat citlivé informace, které by mohly být zneužity: nezveřejňovat osobní údaje, osobní fotografie, hesla k elektronickým účtům, nesvěřovat se se svými problémy, neřešit svou sexualitu atd. Umístěním na internet nad těmito materiály ztrácíme kontrolu.

Nebýt přehnaně důvěřivý (výzkumy ukazují, že většina lidí ve virtuální komunikaci lže).

Seznámit se s pravidly služeb internetu a GSM sítí.

Seznámit se s riziky, která souvisí s elektronickou komunikací.

Jak se bránit kyberútokům?

UKONČIT

- přestat komunikovat s útočníkem, nemstít se.

BLOKOVAT

- zamezit útočníkovi přístup k oběti i k dané službě (kontaktovat poskytovatele služby, zablokovat si přijímání útočnickových zpráv nebo hovorů, změnit svou virtuální identitu).

ODHALIT PACHATELE

- pokud je to možné (např. podle profilu)

OZNÁMIT

- oznámit útok dospělým, schovat si důkazy pro vyšetřování (např. zprávy, videozáznamy, odkazy na weby, blogy).

Tento materiál vznikl v rámci projektu **Buď v bezpečí**, realizovaným Policejním prezidiem ČR a projektem E-Bezpečí.

PONÍŽENÍ

JEŠTĚ VĚŠÍ PONÍŽENÍ

I kyberšikana bolí!

S rozvojem nových technologií se objevuje nový druh šikany – kyberšikana. V posledním půlroce se s ní setkala 10 % dětí. Nepřehlížejte, co se děje s vaším dítětem, mluvejte s ním. Možná neví, že to, co prožívá, je kyberšikana, vy byste to vědět měli.

Pokud si nevíte rady, obraťte se na naši poradnu na www.minimalizacesikany.cz

Nadace O₂

Co je to kyberšikana

Cílem kyberšikany je někomu ublížit nebo ho zesměšnit za použití elektronických prostředků. Je to úmyslné, nepřátelské chování, které se obvykle opakuje. Jednotlivec nebo skupina útočníků ubližuje takovým způsobem, že se oběť nemůže účinně bránit.

Kyberšikana je například:

- hanlivé a urážlivé zprávy zasílané prostřednictvím SMS, MMS nebo internetu
- zesměšňující nebo ponižující obrázky či videa posílané e-mailem nebo vyvěšené na webové stránce
- webové stránky, blogy s cílem někoho zesměšnit
- zesměšňování, vydírání, zastrašování, ubližování, ohrožování a obtěžování prostřednictvím komunitních sítí
- zneužití identity oběti rozesláním obtěžujících a urážlivých zpráv pod jejím jménem

Co pro své dítě můžete udělat vy?

- Přijměte fakt, že život ve virtuálním světě k vašim dětem patří.
- Pokud se v něm naučíte pohybovat, porozumíte lépe vašemu dítěti.
- Zajímejte se, co vaše dítě na internetu dělá.
- Sledujte, jak se dítě chová při elektronické komunikaci, všimněte si varovných a neobvyklých znaků, včetně reakcí na vaši přítomnost.
- Dejte dítěti najevo, že za vámi může přijít s jakýmkoliv problémem.
- Zjistěte, jaké existují technické možnosti ochrany vašeho dítěte (uzamknutí některých stránek...).
- Jste-li zákazníkem O₂, můžete si nechat nastavit RODIČOVSKÝ ZÁMEK. Více informací na lince 800 184 084.
- Uvědomte si, že technické vymoženosti za kyberšikanu nemohou – nemá smysl je dětem zakazovat.
- Na druhou stranu děti, které žijí ve virtuálním světě více než v tom reálném, jsou více ohroženy – podporujte u dětí i jejich reálné aktivity.
- Vysvětlete dětem, že ve virtuálním světě je čekají i rizika – vybírejte s ním bezpečné internetové prostředí.
- Naučte své dítě chránit svou identitu.
- Pokud se o kyberšikaně dozvíte, uložte nebo vytiskněte maily, SMS... - mohou posloužit jako důkazní materiál.
- Kontaktujte poskytovatele serveru, ze kterého agresor šikanuje, a požádejte ho, aby útočníkovi zamezil přístup.
- Zkuste zjistit, kdo je agresor (podle výzkumů je 78% agresorů ze stejné školy jako oběť).
- Pokud zjistíte, že agresor je ze školy dítěte, kontaktujte zástupce školy.
- Ujistěte se, že škola, do které chodí vaše dítě, má vhodný vzdělávací program o bezpečnosti na internetu.
- V případě podezření na trestný čin kontaktuje Policii České republiky.
- Uvědomte si, že kyberšikana často úzce souvisí se šikanou tváří v tvář, ptejte se svého dítěte, zda mu někdo neubližuje i jinak než v kyberprostoru.
- Informace z výzkumu "Kyberšikana na českých školách" najdete na www.minimalizacesikany.cz

Nadace O₂

Plakát pro rodiče. Projekt Minimalizace šikany [online]. Dostupné z <https://www.minimalizacesikany.cz/>

KYBERŠIKANA

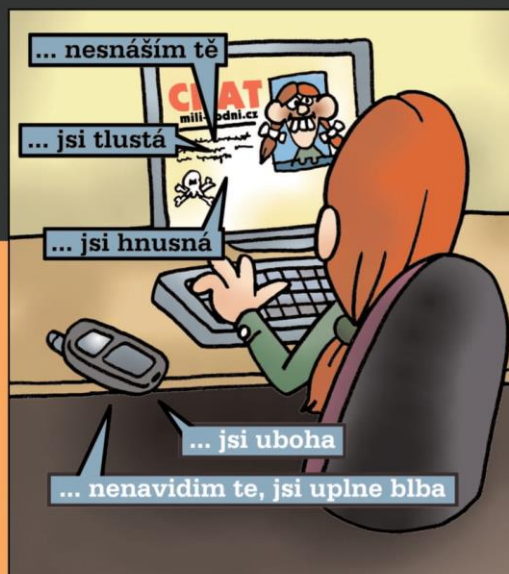
Co je kyberšikana?

Kyberšikana je šikování jiné osoby (ubližování, ztrapňování, obtěžování, ohrožování, zastrašování) s využitím internetu, mobilních telefonů či jiných informačních technologií.

Projevy kyberšikany

1. **Pomlouvání, zastrašování, urážení, zesměšňování nebo jiné ztrapňování** (prostřednictvím e-mailu, SMS zpráv, v chatu nebo v diskuzi).
2. **Požízování zvukových záznamů, videí či fotografií, jejich upravování a následné zveřejňování s cílem poškodit zachycenou osobu.**
3. **Vytváření internetových stránek, které urážejí, pomlouvají či ponižují konkrétní osobu.**
4. **Zneužívání cizího účtu** (e-mailového, diskuzního apod.).
5. **Vydírání pomocí mobilu nebo internetu.**
6. **Obtěžování a pronásledování voláním, psaním zpráv nebo prozváněním.**

Kyberšikana a tradiční šikana

Kyberšikana a tradiční šikana mají jednu věc společnou - jejich cílem je někomu ublížit nebo ubližovat, ať fyzicky či psychicky. Kyberšikana může být spojena s tradiční šikanou (např. nahrávání fyzického týrání spolužáka). Moderní technologie (internet, mobilní telefony) nám umožňují pohybovat se ve virtuálním světě, který se liší od reálného světa. Tak, jako se liší virtuální svět od světa reálného, liší se kyberšikana od tradiční šikany. Ve virtuálním světě mohou být lidé anonymní, mohou vzájemně komunikovat, i když nejsou fyzicky přítomni, a pokud s někým v kontaktu být nechťejí, mohou komunikaci snadno ukončit.

Znaky kyberšikany

A. Anonymita útočníků

Útočníci většinou vystupují ve virtuálním prostředí pod přezdívkou (nickem), používají pro oběť neznámou e-mailovou adresu, telefonní číslo atd., proto oběť jen zřídka přijde na to, kdo na ni útočí. Anonymita může být často zdánlivá, protože totožnost útočníků lze s využitím vhodné technologie odhalit.

B. Kde a kdy se s kyberšikanou setkáme

Zatímco u tradiční šikany lze předpokládat, kdy a kde k útoku dojde (např. ve škole, na hřišti), s kyberšikanou se můžeme setkat kdykoliv a kdekoliv. Oběti kyberšikany se můžeme stát vždy, když budeme připojeni k internetu nebo když budeme mít u sebe svůj mobilní telefon.

V takovém případě se před kyberútokem nemáme kam schovat. Útočník si nás může najít i v „bezpečí domova“ a klidně to může být i o půlnoci.

C. Kdo jsou útočníci a oběti

Ve virtuálním světě nezáleží na věku, pohlaví, síle, postavení v sociální skupině (partě) ani úspěšnosti útočníka nebo oběti ve společnosti.

Původcem kyberšikany může být každý, kdo má potřebné znalosti informačních a komunikačních technologií, tedy i fyzicky slabý jedinec. Původce kyberšikany bývá někdy také sám její obětí. Oběti kyberútoku se často stávají děti, které tráví více času ve virtuálním světě a jsou na internetu nebo mobilním telefonu závislé. Na internetu také navazují vztahy, zatímco ve skutečném světě nemají příliš mnoho kamarádů.

D. Jak se chovají lidé ve virtuálním prostředí

Ve virtuálním prostředí se lidé chovají jinak než v reálném světě. Mohou udávat jiný věk, jiné pohlaví, jiné povolání, a záměrně tak manipulovat s těmi, se kterými komunikují. Ve virtuálním světě se někteří lidé chovají méně opatrně než v reálném světě (jsou odvážnější v komunikaci, probírají citlivá témata, komunikují často bez zábrán apod.). Někdy zkoušejí to, co by se v reálném světě báli udělat (např. útočit na jiné osoby, vyhrožovat jim nebo je vydírat), protože je menší šance na jejich odhalení, a neví, jaký dopad má jejich chování na oběti.

E. Při šíření kyberšikany pomáhá útočníkovi publikum

Prostředky kyberšikany (zprávy a pořízené záznamy) se dají jednoduše rozesílat dál, proto může mít kyberšikana velmi početné „publikum“. Útočník nemusí oběť napadat opakovaně, stačí, když citlivé zprávy nebo nahrávky publikuje na internetu a o jejich šíření se pak postarají jiní. Toto publikum zvyšuje intenzitu útoku, a tím zhoršuje jeho dopad na oběť.

F. Oběť kyberšikany není snadné rozpoznat

Kyberšikana je většinou spojena s psychickým týráním oběti, které není snadné poznat (na rozdíl od modřin, jež mohou doprovázet fyzickou šikanu). Oběti kyberšikany jsou často uzavřené do sebe a nekomunikují o problémech s okolím (rodiči). Důvodů pro takové chování může být více (strach, stud, rodiče nerozumí počítačům, dítě nepozná, že jde o projevy psychického šikování apod.).

G. Kyberšikana může být způsobena i neúmyslně

Kyberšikana může být výsledkem toho, že špatně odhadneme situaci nebo reakci daného člověka (naš žert může způsobit bolest).

KYBERŠIKANA

Případy kyberšikany

První zveřejněný závažný případ kyberšikany:
Oběť: Ghyslain Raza (14 let, Kanada), známý jako Star Wars Kid

Student střední školy Ghyslain Raza natočil **sám sebe při předvádění bojové scény** z Hvězdných válek. Snažil se napodobit postavu Dartha Maula. **Spolužáci mu nahrávku ukradli a pro pobavení ostatních ji zveřejnili na internetu.** Během několika týdnů nahrávka obletěla celý svět, byla mnohokrát upravována, vzniklo množství webů a blogů, na kterých byl chlapec zesměšňován. Ghyslainovi fanoušci napsali petici tvůrcům Hvězdných válek, aby byl obsazen do některé z epizod. Byl parodován dokonce v seriálech (např. South Park, American Dad, Veronica Mars).

Důsledky:
 Ghyslain se psychicky zhroutil a musel se dlouhodobě léčit.

Jeden z prvních a zároveň nejtragičtějších evropských případů:
Oběť: Anna Halman (14 let, Polsko)

Pět spolužáků podrobilo Annu před celou třídou sexuální šikaně (strhali z ní šaty a předstírali, že ji znásilňují). **Celou scénu nahráli na mobil a vyhrožovali dívce, že nahrávku zveřejní na internetu.** To také později udělali, video umístili na stránku YouTube. Pro Annu to měla být pomsta za to, že s jedním z chlapců nechtěla chodit.

Důsledky:
 Anna spáchala sebevraždu.

Oběť: Ryan Patrick Halligan (13 let, USA)

Ryan byl obětí fyzické šikany ze strany spolužáků. Aby se mohl bránit, začal se učit kickbox. Chlapci, který ho šikanoval, se nakonec úspěšně postavil. **Hoch pak Ryana veřejně označil za gaye. Aby se Ryan zbavil posměchu okolí, rozhodl se najít si dívku.** Na internetu se seznámil s populární dívkou ze školy. Po čase se do sebe zamilovali. Když pak dívku oslovil ve škole, vysmála se mu. **Ryan zjistil, že se dívka románek s ním jen bavila a že jejich důvěrnou komunikaci posílala další lidem, aby se mu mohli posmívat.**

Důsledky:
 Patrick se oběsil.

Oběť: Jessica Logan (18 let, USA)

Po rozchodu zveřejnil Jessičin bývalý přítel její intimní fotografie, které mu poslala v době, kdy spolu ještě chodili. Jessica pak **byla vystavena neustálému posměchu ze strany spolužáků.** Útoky na ni ještě zesílily poté, co anonymně vystoupila v televizi, aby ostatní upozornila na rizika sextingu.

Důsledky:
 Jessica spáchala sebevraždu.

Oběť: Megan Meier (13 let, USA)

Megan měla komplexy ze svého vzhledu. **Na stránkách MySpace se seznámila s 16letým chlapcem Joshem Evansem. Několik týdnů spolu prožívali virtuální lásku,** aniž by se někdy osobně setkali. **Pak jí Josh začal psát zprávy plné nenávisti, jak je odporná a jak by byl svět bez ní lepší.**

Důsledky:
 Megan se oběsila.

Při vyšetřování se zjistilo, že **za chlapce se vydávala 50letá Lori Drew, matka Meganiny bývalé kamarádky.** Tímto způsobem se Megan chtěla pomstít za to, že už nechce kamarádit s její dcerou. Lori pro kyberšikana využila i kolegy z práce a některé děti ze sousedství. Po smrti Megan neprojevila Lori žádné výtčky a celou záležitost vnímala jako nevinný žert.

Jak se chránit?

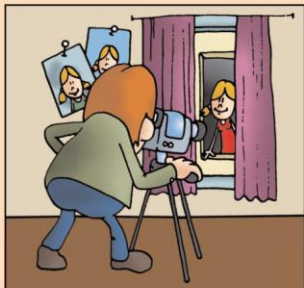
- **Vždy respektujte ostatní uživatele.**
- **Dobře si rozmyslete, co odesíláte a komu.**
- **Nakládejte se svým heslem jako s vlastním životem.**
- **Nikdy nikomu neznámému nesdělujte své osobní údaje** (vystupujte pod obecnou přezdívkou, nikde neuvádějte své jméno a příjmení, adresu atd.), podle nichž by vás mohl útočník vystopovat.
- **Nikomu nedávejte své fotografie nebo fotografie své rodiny.**
- **Seznamte se s pravidly dané služby, ať víte, co je zakázáno dělat.**

KYBERŠIKANA

Projevy kyberšikany s příklady

Obtěžování a pronásledování oběti spojené s kyberšikanou

Jedná se o tzv. **kyberstalking**. Kyberstalking spojuje více praktik kyberšikany, jako jsou intenzivní obtěžování (volání, prozvánění, psaní zpráv) a ponižování, vyhrožování nebo zastrašování oběti. Může vést i k fyzické šikaně a v krajních případech může být zakončeno i smrtí oběti. Útočník se chová jako lovec a oběť je pro něj kořist.

Gábina chodila s Petrem. Když se s ním rozešla, Petr se s rozchodem nemohl smířit a začal ji doslova bombardovat různými zprávami. Prosil, ať se k němu vrátí, vyhrožoval jí, urážel ji, pomlouval před jejími známými, vyhrožoval, že sobě i jí fyzicky ublíží, obtěžoval i její rodiče a známé. Často také Gábíně telefonoval.

Krádež identity, zneužití cizí identity ke kyberšikaně

Útočník získá přístup k cizímu účtu (e-mailu, chatu apod.). Pod cizím jménem rozesílá nevhodné zprávy nebo jiné materiály. Snaží se tím dostat majitele účtu do problému, ohrožit ho nebo poškodit jeho pověst a vztahy. Útočník může také manipulovat s účtem uživatele (mazat zprávy, měnit osobní informace o majiteli účtu, mazat a měnit kontakty, fotografie majitele účtu apod.). Informace, které z účtu získá, se může snažit dále zneužít.

Tereza tajně pozorovala Kláru, když se přihlašovala ke svému e-mailovému účtu. Viděla její heslo. Pak se přihlásila na Klářin účet a začala z něj posílat hrubé zprávy jejím známým. Kláře pak dalo velkou práci vysvětlit známým, že zprávy nepsala ona.

Co je sexting?

Slovo sexting je složeninou slov sex a textování.

Sexting je elektronické rozesílání textových zpráv, fotografií nebo videa se sexuálním obsahem.

Tyto záznamy poté mohou být zveřejněny na internetu, zejména dojde-li k ukončení vztahu mezi dotýčenými osobami. Mohou být také použity k vydírání apod.

Jak se bránit?

- **UKONČETE** - Nekomunikujte s útočníkem, nemstěte se.
- **BLOKUJTE** - Zamezte útočníkovi přístup (kontaktujte poskytovatele služby, zablokujte si přijímání útočnickových zpráv nebo hovorů), změňte svou virtuální identitu.
- **OZNAMTE** - Oznamte útok dospělým, schovejte si důkazy pro vyšetřování (např. zprávy, videozáznamy, odkazy na weby, blogy).
- Pokud víte o kyberšikaně, **nebuďte nevšimaví**.
- **Podpořte oběti**, poradte jim, co mají dělat, pomozte jim kyberšikanu nahlásit.

KYBERŠIKANA

Projevy kyberšikany s příklady

Kyberšikana se může projevovat různým způsobem. Kyberútoky mohou být realizovány dlouhodobě i krátkodobě, s rozdílnou intenzitou a s využitím velkého množství nástrojů. Útočník při napadání ostatních velmi často kombinuje více typů útoků.

Fyzické napadení oběti spojené s natáčením videozáznamu

U uvedeného typu útoku dojde k fyzickému násilí na oběti, které si původci kyberšikany pro své pobavení zaznamenají pomocí mobilního telefonu a nahrávkou dále šíří (např. prostřednictvím serveru YouTube, pomocí MMS zpráv apod.). Jde tedy o spojení kyberšikany s tradiční šikanou. Toto jednání patří mezi nejtypičtější formy kyberšikany.

Variantu tohoto jevu představuje nečekané fyzické napadení osob spojené s nahráváním na mobilní telefon nebo kameru. Jedná se o tzv. **happy slapping**. Útočník se baví reakcí oběti (překvapení, strach, údiv, zděšení). Získané video poté publikuje na internetu. Happy slapping může končit i smrtí oběti.

Dvojice mladíků si vyhlédla hochu čekajícího na autobusové zastávce. Jeden z nich k němu přiběhl a „vrazil“ mu facku. Druhý mladík celou situaci, včetně překvapené reakce hochu, nahrával na svůj mobilní telefon. Nahrávku poté zveřejnil na stránkách YouTube.

Pomlouvání s využitím internetu a mobilních telefonů

Útočník se snaží poškodit pověst oběti a narušit její vztahy s přáteli/rodiči tím, že o ní zveřejňuje nepravdivé informace (pomluvy).

Robert vytvořil internetové stránky s názvem „Nesnášime Tomáše Černého“. Na stránky umístoval jeho karikatury, pomluvy, výmysly a vtípy o Tomášovi. Na existenci stránek upozornil většinu svých kamarádů.

Vyvedení oběti z rovnováhy spojené s natáčením videozáznamu

Útočník se snaží vyprovokovat oběť k reakci, kterou pak nahrává. Nahrávku může zneužít např. k vydírání oběti nebo ji pro pobavení sebe a svého okolí může umístit na internet. Oběťmi podobných útoků jsou často učitelé.

Dva žáci 9. třídy Marek a Libor se snažili během hodiny vyprovokovat učitelku češtiny Marii K. (pokřikovali na ni, narušovali hodinu, nadávali jí apod.). Když učitelka situaci nezvládla, tajně ji natočili mobilním telefonem a záznam umístili na YouTube. Nahrávku zhlédlo přes 70 000 uživatelů. Učitelka se o její existenci dozvěděla, až když se na ni přišli zeptat rozčílení rodiče.

Odhalování cizích tajemství

Útočník zná intimní či ztrapňující informace o oběti (intimní fotografie, důvěrné informace apod.), které může zveřejnit prostřednictvím internetu nebo mobilního telefonu. Odhalování může být spojeno s vydíráním oběti. Útočník také může svou oběť zmanipulovat, pod záminkou z ní vylákat její tajemství a ta potom zveřejnit.

Jana a Honza se spolu rozešli. V době, kdy spolu chodili, poslala Jana Honzovi na mobil svou intimní fotografii. Po rozchodu se Honza chtěl Janě pomstít, a proto zveřejnil její intimní fotografii na internetu.

Provokování a napadání uživatelů v diskuzních fórech

Jedná se o tzv. **flaming** a **trolling**. Jsou to online útoky pomocí elektronických zpráv s urážlivým a vulgárním obsahem, které mají za úkol oběť provokovat a vtáhnout ji do podobného způsobu komunikace, nebo ji z komunikace vystrádat. Někteří uživatelé (trollové) také tzv. „tapetují“ diskuzní fóra (donekonečna vkládají do diskuze stejný text).

Petr se nudil a brouzдал internetem, až narazil na diskuzi zaměřenou na počítačové hry. Pro pobavení začal do diskuzního fóra psát urážlivé zprávy o ostatních diskutujících, popíchoval je proti sobě, útočil na ně. Nezajímalo ho téma diskuze, chtěl se jen pobavit na úkor ostatních, proto zaplavil diskuzní fórum nesmysly a nadávkami.

Vydírání s pomocí informačních a komunikačních technologií

Útočník využívá mobilní telefon nebo počítač s připojením k internetu k vydírání oběti, čímž se snaží dosáhnout svých záměrů (např. v rámci SMS, diskuzních fór, chatu, pomocí e-mailu).

Zbyněk chodil s Katkou. Danovi se ale Katka také líbila, a tak začal Zbyňkoví posílat výhrušné SMSky a e-maily. Hrozil, že pokud se s Katkou nerozejde, vyřídí si to s ním ručně.

Šikana může být na každé škole. I na té vaší. Máte možnost to změnit.

Zjistěte, co se děje

- Pozorujte chování žáků a atmosféru ve třídě.
- Zjistěte si informace o šikaně.
- Konzultujte sva pozorování s kolegy.
- Oznamte své pozorování vedení školy a výchovnému poradci a domluvte se na jednotlivém postupu.
- Mezi čtyřma očima zjistěte informace od nezáujících svědků – spolužáků.
- Spojte se s rodiči oběti a pozájejte je o spolupráci.

Jak poznáte, že se jedná o šikana?

Všimněte si nepřímých znaků šikanování:

- Žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády.
- Při týmových sportech bývá volen do mužstva mezi posledními.
- Během přestávek vyhledává blízkost učitelů.
- Má-li šák promluvit před třídou, je nejistý, utrážený.
- Říká si smutně, nešťárně, stísněně, mává blásko k bláči.
- Stává se uzavřeným.
- Jeho školní prospěch se někdy nahle a nevyvětlitelně zhoršuje.
- Jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené.
- Má zaspínání nebo poškozeny odevy.
- Stále postrádá nějaké své věci.
- Odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepřavěpodobné výmluvy.
- Mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy.
- Začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole.
- Má odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit.

Všimněte si přímých znaků šikanování:

- Posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívká, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet.
- Kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávisným nebo pohrdavým tónem.
- Nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary, šikanujícímu nebo za něj platil.
- Přehazy, které šák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem.
- Skutečnost, že se jim podřizuje.
- Nátlak na žáka, aby vykonával nemorální až trestné činy, či aby se jich spoluúčastnil.
- Honění, strkání, stoupcování, rány, kopání, které třeba nejsou zvlášť silné, ale je napadné, že je obět nepopírá.
- Rvácký, v nichž jezen z účastníku je zřetelně slabší a snaží se uniknout.

Zlu k vítězství stačí, když slušní lidé nedělají nic. *Talmud*

www.minimalizacesikany.cz

Devět kroků pro řešení počáteční šikany aneb Pedagogická chirurgie

1. Odhadněte závažnost onemocnění skupiny.
2. Zjistěte informace od obětí i spolužáků.
3. Najděte vhodné svědky.
4. Proveďte individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky.
5. Chraňte oběti šikany.
6. Proveďte rozhovor s agresory, případně konfrontaci mezi nimi.
7. Svojeďte výchovnou komisi.
8. Spolupracujte s rodiči obětí i agresorů.
9. Rozbeberte situaci se třídou, dále sledujte a pracujte se vztahy.

Nejste v tom sami

Kdo vám může při řešení šikany pomoci?

- Středisko výchovné péče.
- Pedagogicko-psychologická poradna.
- Projekt Minimalizace šikany a jeho odborníci.
- Sgruženka Linka bezpečí, www.linkabezpeci.cz.
- Poradna na www.minimalizacesikany.cz.
- Amnesty International ČR, www.amnesty.cz.
- Odborné informace o šikaně najdete také v publikaci dr. Michala Koláře Bolest šikanování.

Prevence má smysl

Co vám k ní pomůže?

- Připouštěte si možnost, že šikana na vaší škole může být.
- Mluvte se žáky o vztazích.
- Spolupracujte s rodiči.
- Vedte zajímavou výuku a atraktivní školní program.
- Pozorujte, naslouchajte, podporujte pozitivní sociální klima.
- Vytvořte riziková místa na škole.
- Pracujte s potencionálními oběťmi šikany.
- Tlumte agresivní sklonky možných agresorů.
- Dejte možnost každému zažítvat úspěch.
- Pěstujte empatii mezi žáky.

Rozhodně se vyvarujte

- Konfrontace oběti a agresora
- Bagatelizace problému
- Rychlých řešení
- Řešení případů před třídou
- Prozrazení informacních zdrojů
- Neinformování rodičů
- Řešení bez pomoci dalších pedagogů

Nadace O₂

Prožíváš kyberšikanu?

Prožíváš kyberšikanu a nevíš, co máš dělat, jak postupovat, na koho se obrátit? Neboj se, pomůžeme ti a společně najdeme vhodné řešení.

1. Zachovej klid

Prvním a nejdůležitějším pravidlem je zachovat klid a nejednat ukvapeně. To znamená, že se nesnaž těm, kteří ti ubližují, vyhrožovat, nadávat a snažit se jim oplatit to, co dělají tobě.

2. Uschovej si důkazy, nic nemaž

Veškeré důkazy (třeba esemesky, e-mailové zprávy, zprávy z chatu, ponižující fotografie s komentáři, webové stránky, snapshoty, screeny obrazovky, fotografie obrazovky pořízené mobilním telefonem atd.) o tom, že ti někdo ubližuje, si **ulož**. Stejně tak útočnicka neblokuj. Na základě tvých důkazů může být útočník **odhalen, usvědčen a potrestán**.

3. Ukonči komunikaci s pachatelem

Dej útočníkovi najevo, že se ti nelíbí, co ti dělá, a že budeš situaci řešit. Dále s ním nekomunikuj, nesnaž se mu vyhrožovat, nemsti se, nereaguj, i když tě bude dále kontaktovat. Cílem útočnicka je vyprovokovat tě k reakci – ať už je jakákoli. Pokud budeš reagovat, bude reagovat i on/ona.

4. Blokuj

Pokud máš uschovány všechny důkazy o útoku na tvou osobu, snaž se zablokovat obsah, který o tobě pachatel rozšiřuje (např. fotografie, videa, pomluvy atd.). Drtivá většina online služeb obsahuje možnost blokování a odstranění závadného obsahu. Stejně tak můžeš zkusit zablokovat samotného uživatele – k tomu však přístup až tehdy, kdy budeš dostatek důkazů.

5. Pokus se zjistit, kdo je pachatel

Někdy může být pachatel anonymní, schovaný za přezdívku či falešným profilem. Pokus se zjistit, o koho jde – třeba prostřednictvím jeho okruhu facebookových přátel, kteří mohou jeho skutečnou identitu znát. Postupuj však tak, ať **neohrožíš sebe**.

6. Oznam útok dospělému

Neboj se svěřit dospělé osobě – například třídnímu učiteli, školnímu metodikovi prevence, školnímu psychologovi, ale hlavně svému rodiči. **Čím dříve útok oznámíš, tím dříve se situace vyřeší.**

7. Neboj se kontaktovat specialisty

Pokus se bojíš svěřit se učiteli či rodiči, protože je tvůj problém příliš citlivý a bolestivý, kontaktuj některou z ověřených anonymních služeb, které se na pomoc dětem specializují. Pomoci může např. **Linka bezpečí** (zdarma na telefonním čísle **116 111**), na kterou můžeš kdykoli zavolat – a to ve dne i v noci. S vážnými situacemi se svěř **policii** (zdarma na telefonu **158**). Pomoci ti můžeme také my, prostřednictvím webové stránky **www.napisnam.cz**.

8. Ptej se na konečný verdikt

Pokud kyberšikanu řešila škola, ptej se, jak byl případ dořešen. **Každá situace má řešení.**

PROJEKT E-BEZPEČÍ POMOC OBĚTEM TRESTNÉ ČINNOSTI NA INTERNETU

Potřebuješ pomoc?
Kontaktuj naši anonymní online poradnu!

www.napisnam.cz

Online poradna je provozována s podporou
Statutárního města Olomouc.

Literatura

- BOURCET, Stéphane; GRAVILLON, Isabelle. *Šikana ve škole, na ulici, doma: jak bránit své dítě - praktický průvodce pro rodiče, pedagogy a vychovatele*. Praha: Albatros, 2006. ISBN 80-00-01552-8.
- BURDOVÁ, Eva, TRAXLER, Jan. *Bezpečně na internetu*. Vyd. 1. Praha: Středočeský kraj ve spolupráci se Vzdělávacím institutem Středočeského kraje (VISK), 2014, 43 s. ISBN 978-80-904864-9-2.
- ČERNÁ, Alena a kolektiv. *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2013, 150 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4577-0.
- ECKERTOVÁ, Lenka; DOČEKAL, Daniel. *Bezpečnost dětí na internetu: rádce zodpovědného rodiče*. Brno: Computer Press, 2013. ISBN 978-80-2513-804-5.
- ERLEBACH, Marcel. *Kyberšikana z pohledu žáků 2. stupně základních škol v Jaroměři*. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra Sociální pedagogiky, 2017. 75 s., Vedoucí práce Mgr. Jan Buchta.
- HINDUJA, Sameer, PATCHIN, Justin. *Bullying beyond the schoolyard: Preventing and responding to cyberbullying*. Thousand Oaks: Corwin Press, 2009. ISBN 978-1483349930.
- HULANOVÁ, Lenka. *Internetová kriminalita páchaná na dětech: psychologie internetové oběti, pachatele a kriminality*. Praha: Triton, 2012. ISBN 978-80-7387-545-9.
- JURKOVÁ, Kristýna. *Metodika k prevenci a řešení kyberšikany*. Brno: Pedagogickopsychologická poradna Brno, 2010.
- KADLECOVÁ, Eva. *Šikana očima dětí*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2010. ISBN 978-80-7394-199-4.
- KAVALÍR, Aleš [ed.]. *Kyberšikana a její prevence – příručka pro učitele*. In: Minimalizace šikany: Informační portál o šikaně na školách [online]. Plzeň: Člověk v tísní, 2009 [cit. 2020-07-29]. ISBN 978-80-86961-78-1. Dostupné z: <http://www.minimalizacesikany.cz/images/stories/kybersikana.pdf>
- KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011, 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

- KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování: [cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách]*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513-X.
- Kolektiv autorů: *Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém: sborník příspěvků z konference*: Praha, 19. března 2009. Brno: Tribun EU, 2009. Knihovnicka.cz. ISBN 978- 80-7399-857-8. Dostupné také z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:78c17080-6b5a-11e5-9e57-005056827e52>
- KOPECKÝ, Kamil a kol. *Rizika internetové komunikace v teorii a praxi*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, 188 s. ISBN 978-80-244-3571-8
- KOPECKÝ, Kamil. *Kyberšikana a její specifika v prostředí systému primární prevence rizikového chování*. Olomouc, 2016. Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta.
- KOPECKÝ, Kamil; KREJČÍ, Veronika. *Rizika virtuální komunikace. Příručka pro učitele a rodiče*. NET UNIVERSITY, Olomouc, 2010. ISBN 978-80-254-7866-O
- KOPECKÝ, Kamil; SZOTKOWSKI, René. *České děti v kybersvětě (výzkumná zpráva)*. O2 Czech Republic & Univerzita Palackého v Olomouci. Centrum prevence rizikové virtuální komunikace. (v 2.1), 2019.
- KOTÍŠEK, Martin. *Bezpečně n@ internetu: průvodce chováním ve světě online*. Praha: Grada Publishing, 2016. ISBN 978-80-247-5595-3
- KREJČÍ, Veronika. *Kyberšikana: Kybernetická šikana* [online]. Olomouc, 2010, 72 s. ISBN 978-80-254-7791-5. Dostupné z www: <http://www.e-nebezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/materialy-pro-studium-studieatd?download=14%3Akybersikana-studie>
- MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže* (2. aktualizované a rozšířené vydání). Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5309-6
- MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5 Retrieved from <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:00136690-17ad-11e4-8f64-005056827e52>

- PRICE, Megan, DALGLEISH, John. *Cyberbullying: Experiences, Impacts and Coping Strategies as Described by Australian Young People* (1st ed.). Australia: Youth Studies Australia. 29, 2009, s. 51–59.
- ROGERS, Vanessa. *Kyberšikana: Pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*. Praha: Portál, s.r.o., 2011. ISBN 978-80-7367-984-2.
- ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9
- SALMIVALLI, Christina. *Bullying and the peer group: A review*. *Aggression and Violent Behavior*, 2010, 15(2), 112-120.
- SULER, John. *The online disinhibition effect*. *Cyber Psychology and Behavior*, 7, 2004, s. 321 – 326.
- SZOTKOWSKI, René, KOPECKÝ, Kamil, KREJČÍ, Veronika. *Nebezpečí internetové komunikace IV*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, 177 s. ISBN 978-80-244-3911-2.
- ŠEVČÍKOVÁ, Anna a kol. *Děti a dospívající online: vybraná rizika používání internetu*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-5010-1.
- VÁGNEROVÁ, Kateřina, BAJEROVÁ, M. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Praha: Portál, 2009. 147 s. ISBN 978-80-7367-611-7.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0696-5
- VAŠUTOVÁ, Mária. *Proměny šikany ve světě nových médií*. Ostrava: Ostravská univerzity v Ostravě, 2010. ISBN 9788073688585

Internetové zdroje

- E-Bezpečí. *Informace o projektu - E-Bezpečí. Projekt E-bezpečí* [online]. 2008-2020. [2020-07-28]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/o-projektu/oprojektu>
- JSNS.CZ. *Jeden svět na školách*. [online]. 2001-2020. [2020-07-28]. Dostupné z: <https://www.jsns.cz/>.

- KOPECKÝ, Kamil. Více než polovina českých dětí mladších 13 let používá služby, které jsou pro ně nevhodné. E-Bezpečí, roč. 4, č. 1, s. 122-126. Olomouc: Univerzita Palackého, 2019. ISSN 2571-1679. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php?view=article&id=1568>
- MiŠ. *Co je MiŠ - Šikana - Minimalizace šikany. Úvod - Šikana - Minimalizace šikany* [online]. 2005-2020 [cit. 2020-07-28]. Dostupné z: <http://www.minimalizacesikany.cz/2015-03-12-15-14-13/o-programu-mis>.
- MŠMT. Kyberšikana (Příloha č. 7 k Metodickému doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních). In: MŠMT: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. 2012 MŠMT [cit. 2020-07-30]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>
- MŠMT. Metodické dokumenty (doporučení a pokyny), MŠMT ČR. [online]. 2013 [cit. 2020-07-29]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>
- MŠMT. Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních. In: MŠMT: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. 2013-2016 MŠMT [cit. 2020-07-30]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>
- MŠMT. Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních. In: MŠMT: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. 2016 MŠMT [cit. 2020-07-30]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/38988/>
- NÚV. *Školní metodik prevence*. [online]. 2011-2020 [cit. 2020-07-31]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/projekty/rspp/skolni-metodik-prevence>